

המוציא :

אברהם יוסף שטיבל

העורך :

דוד פרישמאן

תרע"ט

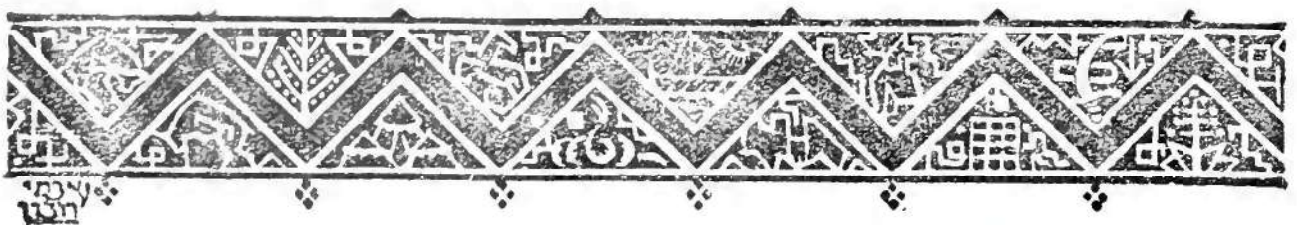
ספר רביעי

מהדורה רביעית

הוצאת א. י. שטיבל

תל-אביב. תרצ"ה

ש"י עגנון

הַנְּדָח

ספּוּר

למעלה נשמת אבי

הרב ר' שלום מרדכי הלוי זצ"ל

ברק ראשון.

הנבנים נראו ביריך

(א) התעוררות.

שלג רב ירד כל אותו השבוע מנתיב עליון כלפי העולם השפל האדמה השהורה הלבנה והשמים עמדו בכהיונם ובני-אדם נתכנסו לבתיהם בין התנור ולכירים. ובעיר אין יוצא ואין בא. אבל בחמישי בשבת נתגברה מדת החסד. השמש זרחה על-פני הארץ והשלג מתמוזז והולך. נשים יצאו לשוק לקנות בשר ודגים ומן הכפרים אשר מסביב באים בק-ונות ובסוסים. ושוב שופעים צנורות התיים, כאילו לא נפסק השפע מעולם.

(ב) צדיק בא לעיר

היום רד והתחדים אל דבר ה' התחילו מתלקטים לבית-המדרש. יודעי ספר סגרו ספריהם ובחורים שבתו מנגינתם. השמש הדליק את הנרות והקהל נטלו ידיהם להתפלל.

הם מתפללים ויחתי נשים זקנות התפרצו בדלת ביללה. זאת אומרת לחברתה: שפכי כמים לבך על אידלה הצנועה והכשרה. וזאת עונה ואומרת: אל נא, רפא נא לה, למען אפרוהיה שלא חטאו והן אותות זו בזו ונובלות לתוך ארון הקודש ומגבסות את ספרי התורה עד שהולכות דמעוהיהן ונוגעות אלו באלו ומתערבות.

בין מנחה למערב שמועה נשמעה בבית-המדרש: צדיק בא לעיר! נתחזקו אנשי שלוננו המועטים ונתמלאו שמחה, כי רחם הרב את עירם לפקוד אותם בשבת זו. וסיעת אברכים מופלגים הכינו לבם ונפשם לקבל אנפין קדישין.

היו ההדיוטות סבורים, שלא בא הרב לעיר, אלא לרכא את אידלה בת ר' אביגדור הפרנס. אבל מי שהיה יודע שנאתו של הפרנס לאנשי

הכת, יודע היה, שיהפוך כל העולם כולו ובלבד שישכיח תורת רגל של צדיק זה מן העיר.
מכל-מקום נדנדוד של חשש היה. אמרו: ר' אביגדור בצער ויהא סורח עליו לגרשו!

(ג) קבלת הפנים

כיון שהאיר היום, יצאו החסידים המועטים אל מחוץ לעיר לקדם פניו של אותו צדיק. נטפלו אליהם כמה מאנשי שבוש לראות בכניסתו. אמרו: אם צדיק הוא, כניסתם של צדיקים מביאה לידי יראת שמים. וכל מי שלבו רופף עדיין באמונת צדיקים, מתחזק ואומר: מי שמשתוקקים לראותו, סימן שהשכינה שורה עליו. וראה, כמה מישראל עומדים לראותו! עד שעניניהם נשואות התחיל לגלג עגלה מנסר והולך ברחובה של עיר, נתמלא כל הרחוב שמחה: הרבי בא! הרבי בא!
נזדרזו אנשי סגולתו ונתקרבו עד המרכבה, נתנו שלום לרב והוציאו את הסוסים מדפניהם ונכנסו במקומם למשוך את המרכבה.
וכאשר ראה זאת הרב, ירד מן המרכבה ונתערב בין הבאים, לקבל פניו. חלשה דעתם, למה יעשה להם ככה? הלא הם באו לקבל פניו ולבסוף הוא יורד מן המרכבה!
השיב להם הרב בענות קדשו ואמר: הואיל והם מקיימים מצות הכנסת-אורחים בהתלהבות גדולה כל-כך, ירד מן העגלה כדי לכלול עצמו עמהם במצוה זו.
שמעו ולא ידעו מה לעשות. קם המשמש וצוה לפנות לו דרך. נצטפפו כולם לשתי שורות, שורה מזה ושורה מזה, והרב הולך באמצע, עד שהגיעו למקום שהקציעו לכבודו. וכל מי שהיה באותו מעמד, נתן לו שלום. אף הנשים הגיסו לבן ועמדו על רגליהן ליהנות מזיו פניו.

(ד) אור האהבה

ב"רחוב הזהב", ששם ישבו לפנים רבנים גאונים, מצאו מקום נאה לרב. בעל בית מישראל, עצור על בנים, אשר לא דרך עוד על סף החסידות, פנה ביתו לפניו, כדי להתבשם מברכתו של אותו צדיק. ובעלת הבית קחה את הקרקע לכבודו. אבל את התנור לא הסיקה. שלא להקדיח על האורחים המרובים.
הביאו את הרב לבית והפשיטו אותו את אדרתו. ואף-על-פי שנתמלא הבית אוכלסין, לא היה יכול לעמוד מבני הצנה. בקשו להכניסו למדור אחר קטן וכל הבאים אליו להסתופף בזיו קדשו ילכו להם באשר ילכו. לא היו הם יכולים להפרד הימנו ולא הוא מהם. נשאר יושב בתוך קהל עדתו ואור האהבה הלך ומחמם לאבריו.

(ה) מעשי רבי אביגדור.

ורבי אביגדור יצא מחדר בתו לקשט עצמו בבגדי שבת. עד שהוא צומד כך שמע קולותיהם של החסידים, שמוליכים את רבם בשמחה. אמר: עד מתי יהא עון זה טמון בידי? עת לעשות לה'! נחעטף רבי אביגדור בבגדי שבת, חפף ראשו במים וסלסל פאותיו בשכר. היטיב המצנפת ותקן העטיפין של שבת ונסתכל במראה לנוי. וכל כך למה? כדי שיהא רשומו נכר על הפריץ ויציית לו. וכשראו בניה של אידלה את זקנם כך, סברו: לברית מילה הוא ואלך. התחילו מקפצים כתישים ומזמרים:

לְבְרִית מִלֵּה יֵלֶךְ סָבִי,   אָגִיל וְאֶשְׁמַח בְּלִבִּי,
סִנְדֵּק יִהְיֶה מְגִדְנֹת יָבִיאוּ,   אָגִיל וְאֶשְׁמַח בְּלִבִּי.

נסתכל ר' אביגדור בשני בני אידלה הקטנים ובקש לגנפם ולהבקם ולומר להם דברי רצוי ותנחומין, אך מחמת טרדת הלב לא היה באפשרו ממש להתקרב אליהם. ויצא בהמת נקם לחצר השררה.

(ו) ויגרש את האדם.

נודדו אנשי סגולתו ונטלו כלי לבן, פנו כל עובדין דחול והלכו לבית המרחץ, לטהר עצמם לשבת קודם שיסיים הרב תפלתו ויעמדו במחיצתו בגוף נקי.

ומה היו בנות ישראל הכשרות והצנועות עושות? – אופות חלות ומבשלות בשר ודגים ומתקינות קוגיל נאה מתוך כשרות והרחבה.

אפס תקות אנוש רמה!

הצליח מעשה שטן ונתרצה השר ושגר סרדיוט אחד לביתו של אותו צדיק לגרשו מן העיר, כי הביא עליו ר' אביגדור דבתו רעה.

באותה שעה עמד ר' אוריאל בתפלה, מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין ופניו מאירים מכח תפלתו. נכנס הסרדיוט וראה מאור פניו ונפל פחד עליו. ומתין לו עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו אמר לו: אדוני הרב, מצוה אני מפי השר להוציאך מכאן! בבקשה ממך, בא! נתקשרו עיניו של הרב דמעות ובכה. כיון שראה אותו השוטר בוכה, סבר, להתעכב הוא רוצה. תפסו בידו וזרזו לילך.

והרב למה בכה? אמר: ומה ערל זה, שאינו מצוה אלא מפי בשר חם, שהיום כאן ומחר בקבר, צווי בא לידו מזדרו כל-כך לקיימו, – ישראל, שמצוים ועומדים מפי מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא, שהוא חי לעד ונקים לנצח, לא-כל-שכן!

מיד הלץ את תפיליו וכרך רצועותיהם כדרכו בקודש בדמות כנפי יתה. אבל, אותו היום, אמרו, הוסר פארם ונתמעטה הדמות, כביכול.

ז) בני ידח ממנו נדח.

התנפלו קהל חסידיו לפניו וצעקו: חמס! ובקשו, שיעשה נקמה בשונאים להענישם כראוי, על שם שמים שנתחלל על-ידם ועל עונג שבת שנשבת. נתעורר לבב קדשו ואמר: אוריאל, אוריאל, כלום באמת על כבוד שמו ית' אתה חס או שמה לכבוד עצמך אתה חושש, ובמה תדע להבחין את האמת? ואף-על-פי-כן נתגברה הטבעיות וקלל את הפרנס, וקללה נמרצת נתעקרה מפיו: כי ידח ממנו נדח! וכל מי שהיה באותו מעמד הניע בראשו יאמר: נשך אביגדור בזנבו כנחש. אוי לו ואבוי לו! כך נאה לו וכך יאה לו!

ח) שיר השירים.

יצא ר' אוריאל מן העיר, יצאו קהל חסידיו עמו. נתלבט במסלה העולה הכפרה, הדרכים היו מקולקלות ובצאות הגיעו עד למצלה מטבורו של אדם. וגשמים עליהם ממעל והארץ שוקעת מתחת והם הולכים ישוקעים, שוקעים והולכים ואומרים שיר השירים.

ר' אוריאל קורא בשפלות קדושה:

אל תראני, שאני שחרחרת, ששופתני השמש, בני אמי נחרז-בי.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בנועם הדבקות:

הנך יפה, דודי, אף נעים.

ר' אוריאל קורא בהתפעלות קדושה:

סמכוני באשיות, רפדוני בתפוחים, כי חולת אהבה אני.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בהתעוררות קדושה:

קול דודי הנה זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות.

ר' אוריאל קורא בהתחזקות קדושה:

קומי לך, רעיתי יפתי, ולכי לך, כי הנה הסתו עבר, הגשם חלף הלך

לו, הנצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בהשתוקקות קדושה:

אני לדודי ודודי לי.

ר' אוריאל קורא בשפלות קדושה:

מצאיני השומרים הסובבים בעיר, הכוני, פצעוני, נשאו את רדידי

מעלי שומרי החומות.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בנועם הדבקות:

לכה, דודי, נצא השדה, נלינה בכפרים. נשכימה לכרמים, נראה, אם

פרחה הגפן, פתח הסמדר, הנצו הרמונים! שם אתן את-דודי לך.

ורבי אוריאל קורא בהוספת ההתלהבות:

מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה.

וקהל חסידיו קוראים אחריו בנועם ההתפעלות:

ונהרות לא ישטפה!

וכך היו הולכים עד שזוגיעו לכפר וקדש עליהם היום. הלכו להם
לאכסניה לשבות בה.

(ט) צדיק זה בא לבית מלוני.

ראה אותם הפונדקאי, נצטנן דמו מפחד, אמר: ודאי עת צרה בעיר
וברחו לכאן. רץ והכניסם לביתו ושאל, מה לידידי בבית?
ספרו לו כל המעשה, שגרשו את הרב מן העיר בעטיו של אביגדור
הפרנס. כיון ששמע הפונדקאי כך, נתמלא שמחה של הדיוט. אביגדור זה,
שאינו מניחו לעשות מנין בכפר, עכשיו זמן המקום ענין להקניטו. ומיד
פנה אליהם בפנים צהובות ואמר להם:

הסירו כל דאגה מלבכם, רבותי, בשר ודגים יש אצנו, ברוך השם,
וגם לא יחסר המזג לאכול ולשתות כדבר ה'. יכפף עצמו לפני הרב ונתן
לו שלום ונסתכל מתוך בושת פנים בכסות שלו ובמכנסי העור. אמר: צדיק
זה בא לבית מלוני ואני מקבל פניו בבגדים המגושמים! נענע הרב בידו
לומר: מילא אין בכך כלום! אבל מעומק לבו נאנח לראות בניו של הקדוש-
ברוך הוא בשבת קודש כך. וכיון שנאנח הרב, נאנחו חסידיו עמו. שבת
היום לה' והם דוויים וסתופים ומטולטלים ומרוחקים מבני ביתם. וכן היו
נאנחים והולכים עד שגער בהם הרב, כבשו אנחותיהם בלבם והחרישו.

(י) בנים שגלו.

עמדה בעלת הבית והתקינה את השלחן, ונטלה כמה ככרות לחם חול
והניחתן אצל שתי חלותיה, פרשה עליהן מפה וברכה על הנרות. נתעוררה
הארה של שבת וקבלו את השבת. והרב עבר לפני התבה בה להבות
קדושה, וכשהגיע לגיט לכה דודי, יצא מן הגופניות ממש, ושלב שתי
רגליו ויצא במחולות. והיה משלב כמה קדושות לקראת הכלה. וכל מי
שהיה באותו מעמד נעתק ממדרגה למדרגה עד סוף כל ההפלה.

אבל כשנטלו ידיהם לאכול ונהנו עיניהם בבית המזיגה ובלחם חול,
זכרו בבני ביהם ולא יכלו לכבש אנחותיהם. הוי, שרה-לאה, רבקה-
דבורה, דבורה-סושי! היכן הן חלתיכן, אשר כל הלה והלה גדולה פי שבעה
מפי התנור. היכן הם הדגים הכבושמים, אשר אמרנו במסבתו של הרב
נתענג עליהם בשבת קודש!

שרה-לאה, רבקה-דבורה, דבורה-סושי, הן עם חלותיהן ודגיהן
עצרות בבתיהן כאלמנות חיות. מי יודע, אם נתן להם ולילדים אלו
להכנס לבית יהודי לשמוע קידוש!

אותה שעה נשתלשלו כולם לעולם אחר ונתעלמה ההאיה של שבת,
ואילו לא היה פתאם נשמע קול נחרת הסוסיט מן הארוה, לא היה נכר,
אם יש כאן רוח היים.

וכשראה ר' אוריאל כך, תפס את זקנו בימינו וכסה שתי עיניו בשמאלו וגער בהם בפה רך והמשיך בקולו כמה וכמה פעמים: בושני עליכם, חסידים, בושני עליכם מפני השי"ת ומפני שבת המלכה!
 ופתאם נתלקחו פניו והתחילו מאירים כדרכו בעת רצון לומר דברי תורה. נשתלשלה שתיקה לבית, עד שלא היה נשמע אלא לחישת הנרות בדליקתם.

יא) מנוחה ושמחה.

ורבי אוריאל היה ממעט באמירת תורה, וכשהיו פוצרים בו היה משיב: וכי רבותא לומר תורה? אלא עיקר חיזוק הלב, שיוכל לקנות חכמה, ויכול אמתי הוא רק ע"י מעשים טובים. אבל מי ששכלו יותר ממעשיו הטובים, אין בו כח להכיל את שכלו ועל זה נאמר: כל שחכמתו מרובה ממעשיו וכו'. אבל עכשיו לא עצר ר' אוריאל צוף אמרותיו הקדושים והוריד עצמו בכיוון ללשון פשוטה, כדי שיבין גם הפשוט כפי ענינו, וישוב מענין הפרשה ויצא יעקב מבאר-שבע משל לבן-מלך שנשתלח למרחקים לכפר אחד פחות-ערך, ובהאריך הזמן הגיעו כתב מאביו המלך ורצה לשמוח בו, אלא שחש פן ילעיגו לו בני הכפר באמרם: מה יום מיומים ולשמחה מה זו עושה! מה עשה בן-המלך? — קרא לבני הכפר וקנה להם יין ושאר מינים המשכרים. שמחו הם ביין והוא בשמחת אביו.

והנמשל מובן: הנשמה הקדושה בוושה לשמוח בשבת בתענוגי אביה המלך, הקדוש-ברוך-הוא, בנשמה היתירה, שהיא אגרת שלומים מאבא, מפני הגוף הפחות, שהוא כבן-כפר, לכך צותה התורה לענג את הגוף בשבת ויום טוב. ולכשהגוף שמה בשמחתו, יכולה הנשמה לשמוח בשמהת דבקות המלך הקדוש-ברוך-הוא. והחי יתן אל לבו, ויסיר כל רוח נכאה, כי לא ישכון אור החיים אלא בשמחה ועונג אלהי, וחלילה לכם להראות עצבות לפני המקום, כי קדוש היום לאדוננו.

ומיד נתעוררו כולם ונכנסה רוח חיים וכל בעלי השיר יצאו בשיר והנעימו קולם בזמירות ערבות:

מנוחה ושמחה — אור ליהודים; יום שבתון, יום מחמדים!
 נטל בעל הבית את הכד ומזג כוס לרבי ונתן לכל אחד ואחד מלא הכוס יי"ש, שתו „לחיים" ונתבשמו מברכותיו של אותו צדיק. ובעל הבית עומד עליהם ודולה ומשקה וגופו הולך ומתעדן מתוך נעימות המצוה, והנלככים שותים ומתענגים על היי"ש וגומרים עליו את ההלל.

יב) נר-מצוה.

ואחר שאכלו ושתו וברכו על המזון, פרשו עצמם לישון. הללו נשתטחו על-גבי השלחנות והספסלים הארוכים והללו על הארגונים הצבועים,

והפונדקאי והפונדקאית עלו על-גב התנור, והבית תפס שתיקה לעצמו. צללי נרות השבת יליטו שיורי החלה, העצמות ופתותי הלחם, וזעיר שם, זעיר שם מתנשאים לשונות האור לעומת כלי השעות, החלודה מזריחה מן המשקולות ושעה על שעה עוברת. והרב עדיין עומד על-גבי נרות השבת, ממש בלי שום תנועה. ידיו נתונות בתוך בתי-זרועותיו וזקנו נוטפת עד ציציותיו, והציציות מתנועעות מאליהן, בלי נענועי גופו, כאילו היתה בהן חיות ונפש ממש. הנרות דועכים והולכים ועמוד עשן מתמר ועולה, והרב אינו נעתק ממקומו כלל ושותה בצמא עתה עשן נרות השבת. ומדי פעם בפעם הוא אומר בהתלהבות קדושה: ריח גן-עדן! ריח גן-עדן!

(ג) אור האמונה.

ואף-על-פי שפרשו עצמם לישון לא נרדמו בחיק התענוגים, אלא שכבו בעינים פקוהות ועשו עיטוף ועיטור לדברי הרב באמרי נועם. וכל מי שידוע לספר משיחתן של צדיקים ומעשה נפלאותיהם, נוטל ידיו ומספר. וכך המשיכו אור האמונה כל הלילה.

ואברך אחד ספר לחברו השוכב לצלעו ויאמר: אנכי אניד לך דבר ואז תשכיל ותבין את גודל מעלת רבנו. חתן הייתי ביזלוביץ, ומיזלוביץ לא רחוק הוא למשכן רבנוי אמרתי, אלכה ואראה פניו. ובאתי אליו לשבת אחת. כידוע, יושב הרב הקדוש על שלהנו בלילי שבתות עד שלש שעות בלילה או יותר ומדליקים נרות גדולים מאד שיאירו כל הלילה. ויהי בליל שבת קודש נכנס הרב ואמר שלום עליכם ומזג את הכוס ונטלה בידו וישב על הכסא והתחיל לשיר ולנגן בדבקות נפלאה: „בעשעפיר קרוין, בעשעפיר קרוין!“ בנגון יפה מאד. מה אמר ומה אספר? – הנרות החלו לחדול אורם וחדלו, והוא שיחיה ישב ונגן הדברים האלה בהתלהבות עצומה ובחדות קודש: „בעשעפיר קרוין, בעשעפיר קרוין!“

(ד) מניעות.

קודם שהאיר היום קמו בעל הבית ואשתו ופתחו את התנור והוציאו מים חמין לשתות. קמו הנלבבים וברכו ברכו התורה ושתו והכינו עצמם לתפלת השחר. פתאם נתבלבלה מחשבתם ונטרדו כונותיהם, כי ידעו כי בכפר המה וספר-תורה אין לקרא פרשת השבוע. ויצר להם מאד לקרא הפרשה מתוך חומש. נזכרו המעשה בשומר שבת שיצא בשיירה, הגיע ערב שבת, הגיעו למדבר גדול ונורא, עמד לו ולא רצה לילך הלאה. אמרו לו חבריו: אם אתה הולך עמנו – מוטב, ואם לאו – הרי אנו מניחים אותך כאן! ולא שמע להם, כי שמר את השבת מחללו. הלכו להם ועובוהו במדבר. עד שהוא עומד כך וממשיך עליו הארה של שבת, נפתח הטרקלין ואור שבעת הימים זורח ועדת קדושי עליון עומדים ומקבלים את השבת בקדושה

יבטהרה, ובשבת בבוקר עולים שבעת הרועים וקוראים בתורה. השבו הנלבבים, הלא חז"ל אמרו: הבא לטהר – מסייעין אותו! והיכן הסיוע שלהם? כמה חתירות נחתרו, כמה מניעות היו להם לבטל עונג שבת מהם. כהתה נפשם עליהם ולא היה באפשרות ממש להתקרב אל ה' ולעמוד בתפלה. ויעמדו זה בכה וזה בכה וטליותיהם בידיהם ואין דובר דבר, כי גדול הכאב מאד.

טו) תורה בין הימים.

ויהודי אחד זקן יושב בקצה הכפר והוא הולך ערירי ובנים אין לו. ויכבד את ה' מהונו ויכתוב ספר תורה ויתנהו למשמרת בבית ה' בעיר, ויהי כי באו ימי המועד ויהלקטו אנשים כפריים ויאמרו אליו: קום עליה העירה וקח את ספר התורה ונעשה מנין להתפלל בימים הנוראים בכפר וילך ויקח את ספר התורה ויביאהו הכפרה. וישמחו, כי לא יצטרכו עוד לנדוד מביתם בימים הנוראים. אך שמחתם היתה עדי רגע, כי לא נתן ר' אביגדור לערוך תפלה בצבור מחוץ לעיר, לבל יתמעטו הנדבות, אשר בני הכפר מנדבים בבואם העירה להתפלל, והמנין לא נתקיים והספר נשאר בכפר והי בבית האיש ימים רבים.

ויבוא עבדו ויספר לו את כל המעשה אשר עשה איש האלהים אמש בבית המזיגה, אשר בא מן העיר, ויאמר אל עבדו: הן לי את אדרתו ויתן לו את אדרתו. ויקח הזקן את אדרתו ויגלום את ספר התורה בחיקו וילך אל האכסניה. וימצא שם אנשים מן העיר עומדים וטליותיהם בידיהם ויאמר: שמעתי, כי יש הרב במקום הזה, ולא היה עוד בכחי להשאר על מקומי, ונתן המקום עצה בלבי לקחת את ספר התורה ולילך אל האכסניה. ובראותי שסגריר בחוץ, כאילו שבתו המזלות ולא שמשו כל ימות השבוע, חשכו עיני ונתיאשתי מכל הענין. אך השי"ת ברחמיו חזק את לבי ונתן בי דעת והתגברתי על המניעות והלכתי אל בית המזיגה להסתפח בנהלת ה'. ויעמוד עמהם ויתפללו בשמחה גדולה מאד. ואחר התפלה לא נתעכבו הרבה. הרב קדש על הי"ש ובעל-הבית הקריב כמה ריקקי דבש. ולאחר שגמרו סעודת ר' חדקא נטלו ידיהם לסעודת היום, וישבו במשתאות ושירים ותשבחות עד עת-רצון.

פרק שני.

משכנות הרועים.

(א) במוצאי מנוחה.

לעולם אין השלג הדור נאה כבמוצאי שבתות של חורף. למה השלג דומה בלילות אלו? – לנוצות כנפי אראלים אשר שלחו על-פני חוצות. אין

זאת כי אם מלאכי השרת זפו את ישראל מעתרת כנפיהם הצחורות. מני רקיעים גנוזים יפול השלג ואפלוליותו של לילה מתבלבלת. עולמות נעלמים נחשפים ונתיבות נעלמים בדממה. והשלג יורד והולך ונמתח על שבילים ודרכים עמומים ככסות נאה, שנפלה מן השמים לפני רגליהם של צדיקים, שיוצאים במוצאי שבת קודש ליסב בסעודתו של דוד המלך עליו השלום.

ובצדי הדרכים האכסניה עומדת, מעוטרת בהסדי הלילה. גגה נחפה ברצי שלג ורוזי השבת מעטרין אותה, ועם מקדשי שביעי יושבים וממשיכים הארת השבת.

והעממית הסיקה את התנור ונתחמט לב האושפיזין. האש התרוננה בתנור והבית נתמלא חמימות. נסתלקו רוחות הצנה והכל מוקף חסד ואור. ובעלת הבית נטלה עביט גדול והלכה לדיר הפרות, להחיר אותן מחלבן וליתן לפניהן בלילן.

ואד יעלה מן השחת ומשבע הפרות השמנות, השוכבות על מצע תבן ומעלות גרה. נצנץ אור הנר, רפרפו בעיניהן ונודקפו משהו, משהו, הבליתו ראשיהן מתוך הגוף המסורבל וגעו.

משמשה בעלת האכסניה בדדיהן ואמרה: אפשר ישפיעו עלי הפרות חלב, אף שלא בעונתן, ואני קולטת הימנו שמנונית לעשות מטעמים להרבו וכפפה עצמה לפני כל פרה ופרה, קנחה דדיהן ומנכה במקום שמעכה. פערו הפרות פיהן ולעסו, וחלבן שופע ונוזל לתוך הכלי, עד שטפטפה הטפה האחרונה על גבי השחת המסואב.

(2) מפתחות של גיהנם.

ור' אוריאל שהה כמה שחיות עד שהבדיל על הכוס, ובתחזוקות גדולה מאד שר הזמירות למוצאי שבת. וכל מי שהיתה בו נקודת האמונה האמתית, יודע היה, שכל זמן שלא הבדיל הרב במוצאי שבת קודש, עדיין המפתחות של גיהנם בידו. ובחמלתו הגדולה על האובדים והנדהים בירכוני שאול לבו משתבר כמה שבירות ואי-אפשר לו ממש ליטול הכוס לידו עד שמתנוצץ עליו אור השבת הבאה.

ואחר ההבדלה התלקטו אליו הנלבבים והראה להם פנים שוחקות וצוה לנגן נגון יפה ולשמוח, שזכו להיות מזרע ישראל ולהתקרב להש"ת ולצדיקי אמת, שמדריכין ומוליכין אותם בדרך האמת. וחזק אותם הרבה, וצוה וחזר וצוה להיות ששים ושמוחים, לפי ששבו חדש בא וצריכים התעוררות והתקרבות לשבת הבאה.

נתגברו אנשי המעשה והתחזקו ושברו כל הזניעות. ועוררו לבותיהם בדברי חדודים. ועלידי השמחה המדומה נעתקי לפנימיות השמחה.

(ג) יאכלו עניים ויטבעו.

עמדה בעלת הבית וירדה עם שפחתה לתוך המרתף. הדליקו קיסם והמתיקו את החשך, והלכו עד שהגיעו לגל של תפוחי אדמה. מלאו סינריהן מהם ועלו וקבעו להן ישיבה על שרפרפים נמוכים, וקבלו רגליהן לאחוריהן וקלפו תפוחי האדמה, תוכם שמו בסיר גדול וקליפתם זרקו על המטלנית. להב סכיניהן מבריק, הנצב השחור מזדעזע, ושתיהן מתעטשות מריח המרתף, שקלטו תפוחי האדמה. עשתה העממית כעין צלב על לבה וירקה, ובעלת הבית, להבדיל, אמרה: לישועתך קויתי ה'!

עמדו ושכשכו תפוחי האדמה במים ובזקו עליהם מלח ושפתו את הקדרה בתנור. ובעלת הבית המשיכה כל כח מחשבתה לערוך אותם כראוי, לסדר בשולם ורקוחם ולהמשיך בהם הטעם האמתי. ועד שיתבשלו נתעסקה בעשיית הבורש"ט.

בחשה את הבורש"ט האדום השמן. סינרה יורד עד קרסוליה, ופניניה הצחורים, שנתקשטה בהם לכבוד שבת, מבריקים מזיו אדמימותו של התבשיל ומצננים חמימות צוארה. והיא משלבת ידיה על כרסה בנחת, שוגרת עיניה כלפי הבורש"ט, שראוי לעלות אפילו על שלחן מלכים.

ופהאם נצנצה מחטבה טובה בלבה. נטלה כמה תפוחי אדמה, שלמים ונקיים, הדיחה אותם יפה, וזרקתם, כשהם בקליפתם, לתוך יורה של רותחין והגדילה המדורה בשביל שיהבשלו מהרה. נתחממו המים יותר, ונתבשלו תפוחי האדמה, נתערטלו מעטופיהם ובקשו לקפוץ מן הסיר. הפכה הקדרה על פיה ונסתננו יפה יפה, הטילה בהם שומן ובצלים רקוחים בשומן, וצברה אותם לתוך קערה גדולה ורמזה לבעלה, שהכל מוכן ועומד לסעודה.

יצא בעל הבית ונטל את הקערה, הקריבה לפני השלחן, אשר שם ישבו הנללבים, ועד שנתנו ידיהם לקלוף הביא גם את הבורש"ט.

נתנו ישראל ידיהם ליהנות מסעודת מלוה-מלכה ולהנאות את העצב לזו, שאין לה הנאה אלא מסעודה זו.

(ד) נקהלה נאה והסידה.

וכך היו יושבים:

למעלה בקודש הרב ר' אוריאל מוכתר ביראה טהורה ואור פניו מבהיק כאור שבעת הימים.

ולימין צדקו אליקים-אריה בעל כח, יהודי שהיה יודע לשמוח בשמחת תורה ולבכות בתשעה באב.

ועל-יד אליקים-אריה בעל כח אריה-ליב השתקן, שהיה מתפלל בכח ובעבודה גדולה עד שפרחו שניו מתוך פיו.

ועל-יד אריה-ליב השתקן מהרס בעל תאווה, יהודי שהיה רץ אחרי המצוות החמורות כקלי עולם אחרי תאוותיהם.

ועליד מהרם בעל תאוה הזקן מן הכפר, יהודי פשוט בתכלית האמונה הפשוטה. הוא הביא את ספר התורה לקרא פרשת השבוע בשבת.

ועליד הזקן מן הכפר נתן-נטע בעלה של חיה-שרה החנננית. ועליד נתן-נטע בעלה של חיה-שרה החנננית יעקב-יהושע מילידי ק"ק פידיץ, יהודי שנמנה בכנסיות החשובים. ועליד יעקב-יהושע מילידי ק"ק פידיץ אברהם-דוד מרה שחורה, שהיה יודע להפוך המרה שחורה לשמחה. ועליד אברהם-דוד מרה שחורה אפרים-שלמה שתיה גדולה. הוא החל להיות מתבל שלחנו של הרב בהלצותיו. ועליד אפרים-שלמה שתיה גדולה זינביל-בעריש השוחט, הסיד שהעבירו הפרנס משחיטתו.

ועליד זינביל-בעריש השוחט שהעבירו הפרנס משחיטתו הירש-מלך הזלוביצי מק"ק יולוביץ, מבני בניו של הכואב מים, שהיה הבעש"ט, נשמתו בגנזי מרומים, אומר עליו, שבמקום תפלתו שם שערי שמים פתוחים. ובמה זכה לכך? מעשה ובא לבית-הכנסת להתפלל כדרכו עם הנץ החמה ואותו יום צנה עזה היתה בעולם ונקרש בית זרועו לעור בשרו ולא היה יכול להניח תפילין, קם והפשילו על כפות המנעול עד שנקרע בשר התפוח שבעצם והיה דמו שותת והוא מניח תפיליו. ועליו ועל כיוצא בו נאמר: וידי נטפו מור על כפות המנעול.

אלה שמות בני ישראל הבאים הכפרה את הרב, איש ומהותו.

(ה) שנתו ושברו הודים.

לאחר שהיטיבו לבם בדברי תורה ובמאכל, ירד בעל הבית לבית-גנזיו והעלה משם קיתון מידבש ומזג כוס גדולה לכל אחד ואחד. שתו וגמרו עליו את ההלל. אמרו: עמוק משאול מרתפו של בעל הבית ושעם גן-עדן לכל מה שהוא מעלה משם. לא הספיקו לגמור עד שנתקדו ראשיהם והתחילו שוקעים. שפן דרכו של משקה טוב: משגרים אותו לבטן, והוא צף ועולה לראש.

ראה בעל הבית כך, קרך פאה שמאלית על אגודלו, מחה בכנף טליתו הקטנה ועתו ואמר:

„כלום יודעים אתם, רבותי, משקה זה מהיכן הוא?”

אפס דבקה כל יד לכוס ושפה אל שפה נצמדה והדבור אין בפיהם.

„מכפר פלאובקה!”

וכאשר שמעו את השם פלאובקה יוצא מפי בעל הבית, נתאזרו עוז וחדוה, שהומין להם השי"ת פעם אחת בחייהם לטעום מן המשקה, המשקה הזה אשר עשה הרב הצדיק ר' משה מפשבורסק זי"ע.

(ו) להנחיל אהבי יי"ש ואצרתיהם אמלא.

כידוע, הסתיר הרב ר' משה בתהלתו מעשיו ועבודתו ונראה לכל העולם כאיש פשוט עם-הארץ, וגם הלך נע ונד לסבול גלות עם השכינה. פעם אחת בא לבית אחד, ובעל הבית איש הגון ומכניס אורח. וכאשר נכנס לבית, שמח האיש לקראתו וקבל אותו בסבר פנים יפות ונתן לפניו לאכול ולשתות.

והנה בתוך הסעודה הכיר הרב, כי בעל הבית ואשתו שרויים בדאגה ומדברים זה עם זה מאיזה ענין בהסתר, לבל ישמע האורח מדאגתם. וכאשר הבין זאת, בקש מהם, כי ישוּחו לו דאגתם, אולי יוכל ליעצם דבר. ויענו אותו ויאמרו: דאגתנו, כי עזב אותנו האומן העושה את היי"ש וגרם לנו בזה היוזק מרובה. אפשר יודע אתה אומנות זו?

ויען אותם הרב ויאמר: ידעתי גם ידעתי, ואומן בקי אני במלאכה הזאת וכאשר שמעו דבריו, נתאזרו עזו וחדוה, כי הזמין להם השי"ת אומן לביתם בלי חפוש ויגיעה. ותיכף ומיד הולִיכוהו לבית מלאכת היי"ש והראו לו כל בית נכותם, ובעל הבית הזהיר את הערלים העושים במלאכה לעזור לאיש הזה: ככל היוצא מפיו יעשו.

ויהי למחרתו ויבואו הערלים לשאול את פיו, איך להתנהג בדבר עשיית היי"ש. ויאמר להם: כאשר הורגלתם ועשיתם עד הנה כן תעשו גם עתה, וכל אשר לא ייטב בעיני תקן אתקן כאשר עם לבבי. וישמעו וישוּבו לעבודתם ויעשו כמעשיהם.

ויברך ה' את בית האיש וימצא מאה שערים ביי"ש בגלל האומן הרב הצדיק הנסתר, וימצא חן בעיני שר בית היי"ש, ויעזוב בידו כל ענין היי"ש ומי הדבש, ולא ידע אתו מאומה מה נעשה שם.

והרב קבע דירתו שם וכל חפציו לקח עמו לבית מלאכת היי"ש, רק טליתו ותפיליו עזב בבית אדוניו. ובכל יום ויום הרב הולך לבית אדוניו ליקח אותם משם ולהתפלל בבית מלאכת היי"ש, ואחר תפלתו החזירם לשם. ויהי הדבר לפלא בעיני כל רואיו, כי כל חפציו מונחים אצלו וטליתו ותפיליו נושא בכל יום ויום לבית בעל הבית וטורה עליהם כמה טרחות על-הנם. ובעבור זה נחשב בעיניהם לשוטה ועם-הארץ, רק שהחזיקו אותו לאיש תם וישר. גם היה דרכו לאכול סעודת מלוה-מלכה ולשם זה היה מוכרח לבוא לבית אדוניו בכל מוצאי שבת קודש.

פעם אחת במוצאי שבת והרב בא כדרכו לסעודת מלוה-מלכה והנה בעל הבית טרוד בחשבונותיו עם הערלים. ויחל עד בוש, וירא, כי בעל הבית טרוד מאד, וילך לו למקומו לבית שריפת היי"ש.

ויהי כאשר כלה בעל הבית לעשות את החשבון עם הערלים וישם את לבו לאכול סעודת מלוה-מלכה. ויפן כה וכה וירא, כי אין האיש האומן בביתו. וישאל את אנשי ביתו ויאמרו: הנה בא האומן ויחל עד בוש וירא, כי טרודים אתם מאד, ויפן וילך לו.

ויאמר בעל הבית אל לבו: כמדומה, כי איש פשוט הוא ואפשר רוצה לאכול למלאות נפשו כי ירעב, ואפשר לשם מצוה הוא מתכונן, בשמעו מאביו שמצוה לאכול סעודת מלוה-מלכה, על-כן אלך ואקרא לו. וילך לבית שריפת היי"ש אל מחוץ לכפר לקרא לאומן אל הלחם. ויהי כי הקריב לבוא וירא והנה אור זורה מבעד לחלונות. ויחשוב בלבו, כי בודאי יגנבו הערלים מן היי"ש, כי ידע שבלילה אינם עושים את מעשיהם. ויעמוד מאחורי הכותל לראות מה געשה שם.

ויהי כאשר הציץ מן החרכים וירא והנה האומן יושב ועמו איש זקן ותארו כתאר פני המלך, ושלחן קטן לפניו ועליו לחם-חמודות חם ויפה עד מאד, גם בשר ודגים וכל מעדני מלכים. אז יבין בעל הבית, כי לא דבר פשוט הוא. ויעמוד נבהל ורועד.

והנה קול לא קול אליו יגיע, ויט אזנו לשמוע. וישמע והנה האומן שואל את הזקן: איתא במדרש: מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו, היכן מצאתיו? – בסדום! והמדרש סתום והתום. והזקן משיבו: כך תנינן במתיבתא דרקייע: בסד"ם, נוטריקון – בסעודתא דדוד מלכא! פירוש, בסעודה שהתקין מצאתי אותו מהימן לפני.

וכאשר שמע זאת בעל הבית, ברח מן הכותל וינס לביתו. ולא יכול לישון כל הלילה, ועמד על המשמר מצפה לאור הבוקר.

ויהי בבוקר והאומן בא ליקח טליתו ותפיליו כדרכו יום-יום. וכאשר דרך על מפתן הבית ויעמוד בעל הבית מפניו מלא קומתו ויאמר: רבי ומורי, אין אני רוצה לפגום בכבוד תורתכם, כי יעשה מעלתו את מלאכתו, ואני איני כדאי אפילו לשמש לפניכם ובפרט שאתם תשמשו אותי באומנות שכוז.

ויען אותו הרב ויאמר: מה לכם לדבר כדברים האלה לצחק ביי? ויאמר בעל הבית: שוב אין אתם יכולים להסתיר עצמכם ממני, כי ראיתי בכבודכם אמש ובישיבת הזקן אצלכם, ואני יודע בבירור, כי צדיק גדול מעלתו. רק אחת שאלתי מאת אדוני אותה אבקש, כי תגידו לי אמתת הדבר, מי הוא הזקן הזה אשר ראיתי עמכם אמש.

ויען הרב: הלא אליהו הוא, כי בא לבשרני שנגזר למעלה, כי אלך לפשבורסק להיות לרב ומגיד. ואמר: איך אלך פשבורסקה, כי זה האיש משה מפורסם שם לעם-הארץ ואיך יקבלוני עליהם לרב ומגיד? ויען: בבואך שם ירוצו כל הנערים ויאמרו: הנה הרב המגיד בא! והדברים יכנסו בלב כל אנשי העיר והשובי העדה וימנו אותך לרב ופטרון.

ויברך האומן את בעל הבית וילך לו.

ויהי כאשר בא לפשבורסק ויצעקו כל הנערים: הנה הרב בא! והדברים נכנסו בלב אנשי העיר וימנו אותו למגיד.

ובעל הבית אסף את כל היי"ש אשר נשאר אחריו וכל מי הדבט שנעשה בכח השגחתו הרוחנית, וימכור אותם לכל אשר ירבה בשכרו בתנאי, שישתמשו בהם אך ורק בסעודות מצוה.

דעת לנבון נקל ששון הנלבבים בדעתם מעלת המשקה הזה. ומיד הרימו כוסותיהם ושתו וחזרו ושתו בהתפעלות נפלאה לעליית נשמת הרב „אור פני משה” ומגודל ההתלהבות תפס אברהם־דוד מרה שחורה את בעל הבית ונשקו על זקנו וצעק בכח גדול: אשריך, ישראל, מי אל כמוך! וזינביל־בעריש השופט, אשר לא ברכו ה' בברכת בטן וישם כר מלא נוצות תחת בגדו, קפץ כמה קפיצות מהתפעלות המעשה עד שנשמט כרו מכרסו.

(ז) מעגלי צדק.

הם שמחים וקול עגלת־חורף נשמע. וישאו עיניהם ויראו מבעד החלון והנה יהודים באים. ויאמרו: אוי לנו, כי נגזרנו, כי הכו אותנו המהנגדים בשוט לשונם וגם באו לגרשנו מזה, ואנה מפניהם נסתר? ולא ידעו לשית עצות בנפשם. עמד הזקן מן הכפר וצוח בכל כחו, כדרך שצועקין בשעה שרואין שונאים באים:

ראשי ראש אריה,	אני רואה אותך ככלב,
וראשך ראש הזיר,	שליתא דאמך בפומך.

אך מי מלא ומי פלא, כי כל הבאים אך עצמם ובשרם הם, חסידים יראים ושלמים אשר לא יכלו נשא עוד געגועיהם על הרב, בשבתם כיתומים חיים בעיר שפלה מתנגדים כל השבת כולה, ומיד אחר הבדלה תפסו עגלת־חורף בשוק וברחו מפני המרה השחורה לאור באור פני הרב. וישמח הרב מאד, ויושט את שרביט השלום לכל אחד ואחד מן הבאים. וכל החסידים ואנשי המעשה שמחו מאד ויצעקו קול גדול „שלום עליכם” עד כי נבקעה האכסניה לקולם. וישתו „לחיים” בשמחה רבה, ואחרי הכוס שמח הרבי עוד וחסידיו שמחו עמו. מהם בכו מתוך שמחה והתפעלות ומהם צעקו, כי גדלה שמחתם מאד. ובעל הבית יוצא ועמו משאוי של מאכל ושל משתה ומשפיע עליהם מטובו כיד ה' הטובה עליו. ככה ישבו הנלבבים מקהלה נאה וחסידה. כולם מעוטרים ביראה פנימית ובחדוה של מצוה, ומעטרין שלחנו של הרב בסעודת מלוה־מלכה. והרב מתנוצץ מגדולת השי"ת, מזיו אספקלריה של מעלה.

ואלה מוסיף על הראשונים:

זינביל־הניך בעל בשר, שמאריך בסעודת מלוה־מלכה עד ערב שבת עם חשכה.
הירשלי מאה־ברכות, שלא פסקה צנצנת יי"ש מכיסו להשלים מאה ברכות בכל יום.

משלם-זושא הקצב, אדם שפיו חם ולבו טוב, ובעל טביעת-עין
 להכיר אפילו בתוך הקוגיל כרכשתא שנגנבה הימנו.
 ולקי מוכר-ירקות, איש פשוט ומופלא באמונתו הפשוטה.
 ואחרון אחרון חביב דוד הוא הקטן, יהודי שנשתלשל מעולם הזמר
 ויודע נגן בכמה מיני כלי-זמר.
 אלה החסידים היחידים, השרידים אשר בעיר, שלא הספיקה להם
 שעתם לצאת עם הרב, ולא יכלו שאת עוצם תוקף הבדידות, ויבואו כאיש
 אחד במוצאי שבת אל האכסניה. הם בשטר-ימיליהם ומלבושיהם, כולם מלאים
 שלג, כאילו נתגלגלו גלגול שלג על שנתרפו לילך בערב שבת עם הרב.
 והשמחה חדשה נעוריה, והחדשים, מקרוב באו, שתו וחזרו ושתו
 והכניעו קרירות מזג האויר שבפנימיות אבריהם. נתלקחה האש הפנימית
 ונתגלתה ההארה השלמה, וקבלו התחזקות זה מזה ונמשכה אהבה וחסדים
 וחיים. זהו שאמרו חז"ל: גדולה לגימא שמקרבת ומחזקת את האהבה. וכל
 בעלי השיר יצאו בשיר ונמשכו בשיר.

(ח) כנגן המנגן.

צפה דוד וראה כנור ישן-נושן תלוי על הקיר. כמה דורות הריהו
 תלוי על הקיר ויד לא נגעה בו. מכשף זקן עשה אותו ונימין עשה לו
 משערותיהן של שבע מכשפות זקנות, ומי שמנגן בו מעורר אהבה זרה ר"ל.
 פתאם פשט דוד ידו ונטל את הכנור. נסתלקו פגרי השממיות מלבו
 ונתמלאו כליותיו רנה. וקולות מתוקים ונעימים התחילו מתעוררים ויוצאים, כקול
 הצפרים המתעוררות חצות לילה בחקל תפוחין קדישין, ואנחות שערות-
 הכסף הומות ומהמות את הלב מחמת אש אהבה, עזה כמות.
 דוד דוד, מה הוא עושה? כלום אינו יודע, שכל המשתמש בכנור
 זה, מיד אש האהבה מתלקחת בו ולא יכבה נרה לעולמים. ואף גוי זה,
 להבדיל, שהרהינו בכוס יי"ש, לא היה מנגן עליו מימיו. שכן קללה נמרצת
 תלויה בכנור, שבע מכשפות זקנות קללו אותו, וכל מי שמשתמש בו, אש
 זרה מתלקחת בו.

ועדיין פסת ידו של דוד נוהגת בקשת ונגונים ערבים נמשכים
 והולכים, שמלאים השתוקקות נפלאה. אבל לא היו רגעים מועטים עד
 שנסתלק מפעולתו האישית ונתפשט מגשמותו ונעשה לכלי-שרת נפעל ככלי
 זמר. והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.

באותה שעה התחיל דוד מרטט באבריו ונתבלבלו אצבעותיו וידיו
 וחכנור נפל לארץ והמנגינה האחרונה הוציאה נשמתה. הכנור מושלך ארצה
 ועדיין הנימין מפרכסות, ואותה האהבה שנתעוררה התחילה מתעלה ועולה
 ליחודו של עולם. פני הרב אורו וגלגלו עליו אהבה.

נתמלאו לבותיהם תנועה מכח הנגינות. וזעיר שם זעיר שם קמו ועשו
 אגודה אחת וקרא זה אל זה ואמר: הוי אחאי הנלכבו! ויצאו ברקודין

ורקדו עד שנשתלפו אנפילאותיהם מרגליהם. ואף אלה שהיו נמוכין במתק שפתם שאגו ככפירים: והרעב כבד בארץ ובני חשם דן! והרב נגן בדבקות נפלאה: הרצידיגר פאטר אין הימל! ונתאזר עוז וחדוה ורקד הרקוד העליון וכל החסידים רקדו סביבו עד שנשתלפו אנפילאותיהם מרגליהם.

ט) הציה.

באותה שעה נתעוררו התרנגולים אשר בפנת התנור לעבודת הבורא, קמו, רנו לראש האשמורת השניה. ובעוד שהחכדים מקיפים ואנשי המעשה ממשיכים היות השבת, בעט שמו ית' ברקיעין ונפתח השער הגדול והשכינה גלתה מהיכלה, נודעו כל אנשי המעשה וישבו לארץ, לגמול חסד עם השכינה.

עד שהם יושבים וגומלים חסד עם השכינה, חזרה בעלת הבית והכניסה קערה מלאה תפוחי-אדמה ובעל הבית חזר והביא משקה; קלפו ואכלו, מזגו ושתו ועסקו בדברי חסידות ובאמונת חכמים עד שקרא התרנגול קריאת שמע של שחרית. ככה ישבו והיטיבו לבם מתוך כשרות והרחבה עד שניטל מהם כל המוהשיות. פתאם התעוררו ממתק שנתם והרקודין חזרו מאליהם. וכל מי שעדיין אבנטו מחובר לאצטלתו כדרך המתנגדים התאזר עוז וגבורה והתירו בבת-אחת. והגם שהטיל פגם במלבוש לא חשש מפני אשתו. וכך היו רוקדים עד שהעלו אבק מרגלותיהם עד כסא הכבוד, כביכול. והרב ר' אוריאל יושב בעומק מחשבתו ובחלישת כחותיו ורואה בעינוגין של ישראל. ואף-על-פי שרשימים עצמם כנמרים, חשובים הם הפניו ככרובים.

י) איר הרוק לצדיק.

נזכר הרב בכניסתה של שבת שהיתה בחשאי ובפנים נוגות ועכשיו הריהו יוצאת בקולי קולות ובתודה רבה ואור יקרות, התחיל חושש שמא כל ההארה אינה אלא מקליפת נגה. נתכרכמו פניו והסיע עיניו מכל השמחה. אמר לפני השי"ת: רבוננו של עולם, הרואה בעלבון הנעלבים ובלבי הנשבר, תנה אורך ואמתך להתהלך לפניך! וחזק לבו בזמירות. ומיד התנוצץ בו אור המוחין ונתלקחו אבריו באור האמת, ממש לא טעם כזה מימיו. באותה שעה הסיח דעתו הקדושה מגזירת הגירוש ונתן לבו לסוד מעשי הבורא, שהכל נעשה בעולם על-פי השגחתו ית'. ולא הקפיד להצטער עוד, והתחיל מבין, שאין חילוק במה שחשב לעשות, בין שנעשה כרצונו ובין שנעשה שלא כרצונו, ואילו היה ישר לפני הבורא היה לו לכעד לגמור, ועכשיו שלא נעשה בודאי לא עלה לרצון, ומכא זה עשה לו טובה. ובתצחוק-קודש כהרה את פני הרב והעלה על דעתו מה שאירע לו

להבעל שם טוב הקדוש, היאך שנטרד בשבת־קודש אחת בעד איזה עון קל כדי להזדכך בזה העולם ולקרה חלקו בגן־עדן בראש ובשָׁמַיִם. ותיכף הכניע כל המרירות וצבר מלא קמצו טבק והריח ריח ניחוח ועשה כיוון להשמיע את ישראל מנעימות אמרותיו. נשתלשל כל אחד למקומו ועשו אזניהם כאפרכסת. והרב פתח את תבתו, תבת הטבק הטוב, והעמידה על השלחן. והבינו שבכיוון העמידה, כדי שיהנו אף הם מן הטבק. נתנו ידיהם בו ונטלו קמעה והריחו, עד שנפתחו כלי הנשימה ונצטללו המוחין.

והטבק כזרע דק הוא, וריחו כריח אבקת רוכל. וממדינת רייסן הביאוהו להרב ליום הכפורים שעבר. אמנם, תורה ויראת שמים, ברוך ה' יש גם אתנו במדינת הקיר"ה. אבל מי שרוצה להריח טבק טוב באמת, אין לו ברירה אלא להביאו משם.

וכשנצטללו מוחותיהם אמר להם הרב: אספר לכם מעשה נפלא מהבעל שם טוב הקדוש. וקודם למעשה קָמְזו לַשְׁתוֹת „לַחַיִּים“. נתדבקו ידיהם באהבה, אהוה ורָעוּת, והמשיכו את הברכות ונתקשרו בדבקות נפלאה, כל אחד כפום שיעור דיליה. הקציעו פנה מיוחדת לפונדקאית לשמוע דברי הרב, בבחינת והשונמית שומעת מפי אלישע. והרב ספר מאורעות המעשה, הלא הם כתובים על ספר מפעלות אלהים.

וסעודת דוד נגמרה כהלכה, ובעל הבית מזג כוס של ברכה ונתנה בידי הרב. והרב נשא את הכוס ונתדבק בקדושתו בתנועה יפה של נגון וברך ברכת המזון. הלילה התחיל משתלשל מעולם לעולם וחלל העולם היה הולך וממשיך עליו הבהירות העליונה. ההארות מתפשטות והאפולוית נמתקת ומדת היום עולה ומתעלה. ובשעה שנתיחד שמו הגדול בהיכל קדשו להתעטר בשירות ותשבחות עמדו בני היכלא דמלכא בתחנונים ובמזמורים. קם ר' אוריאל ונתעטף בטליתו וזן עיניו בגופו של עולם ונתלהב התלהבות עצומה מהעולמות המצוחצחים ומהשתלשלות העולמות הנבראים, עד שהניח מצחו על דף הזכוכית לצַנֵן קצת דבקותו הנפלאה שלא יתבטל מהמציאות כלל. החסידים עמדו להתפלל ובעלת הבית התקינה פת שחרית. ככה קָוּו הנלבבים את מלכת הימים והמשיכו אור השבת לכל ימות השבוע. ולצַיר ולתאר ולבאר החן האמתי של אותה שבת לא יספיקו כל עורות אילי נביות.

שפע שלג נמשך כל אותו השבוע מנתיב עליון כלפי העולם השפּל. האכסניה התכסתה בהבהירות העליונה והנלבבים ישבו בצל השלוה הנמתקת והשפעו מנועם העליון. אין יוצא ואין בא. אבל האיש הנלבב, אשר יראה ה' טהורה נגעה בלבו, התגבר ושבר כל המניעות והתגנב בחשאי מעין העיר לעלות לנוה צדק אל משכן הצדיק.

פרק שלישי. מות ישרים.

(א) החיים והמות.

רוח עצוב שורה על-פני כל הבית. קול דממה דקה ישמע ובכי עצור מתפרסם ויוצא. על ערש-דוי אידלה שוכבת זה ימים אין-מספר ואין רפאות למהללתה. נשמה זכה וטהורה, אפילו אחד מילדיה עדיין לא הכניסה לחופה ורגעי חייה כנשרים יעופו. כבר רָכַד אותה הרופא בכל מיני רפואות, אך אם ה' לא ישלח עזרתו מקודש, שוא תשועת אדם!

ומדי פעם בפעם אידלה פוקחת עיניה, מציצה לתוך חללו של הבית ועל מטתה שהועמה מקרובים וקרובות. ופתאם נמשכה בכל כח הראיה שלה כלפי החלון. תוך צנצנת כרסנית אחת שורה אתרוג במים, משומר לטיגון שלם כדי שיברך עליו ר' אביגדור „שההיינו” בדאש השנה לאילנות. המים נתכרכמו, האתרוג נפוח, פעמים הוא עולה ופעמים הוא יורד. וכמה שעמלה אידלה לראות, אינה רואה בו סימן פֶּטֶם. אפשר והיא עצמה קצצה פטמו בפייה? עד שהיא צופה כך, באות עליה מחשבות, אחת מחשבה של חיים ואחת מחשבה של מיתה ואומרת לה: קומי, הגיע קצן! אומרת היא לה: עדיין לא הגיע קצו! וממשיכה עיניה כלפי גוזליה הרכים, שעומדים ובוכים עליה, וכלפי האתרוג, שקצצה פטמו בפיה ב„הושענה רבה” זה לשם הריון קל. פתאם הריהי רואה לפנייה מלאך, ארכו מסוף העולם ועד סופו, מכף רגלו ועד קדקדו מלא עינים, לבושו אש, כפותו אש, כולו אש, וסכין בידו וטפה מרה תלויה בה. מיד פניה מוריקות, כחות אבריה מתפרדים, עצמותיה מתפרקות, והקדוש-ברוך-הוא, בכבודו ובעצמו, יורד אליה, כביכול, ומתראה לפנייה והיא מוסרת לו את נשמתה הטהורה.

(ב) לה היינועה.

השלג כסה ארץ והבית מתעטף תכריכים ואור המנורה מתמעט והולך. על מטת אשת נעוריו עומד רבי משלם, בעלה של אידלה. לבו חלל בקרבו ודמעה אין לו. אפלולית צוננת צונחת על-פני המטה, כובשת ראשו של ר' אביגדור, שעומד כאבן דומם וידיו מרתתות באפלה. מיתתה חרוצה, חייה קצוצים. גבינו הלבנים מתבלבלים, עיניו מצטמקות ודמעה אחת עלובה נדחקת, נפלטת לחוץ. אור המנורה מתמעט וכבה והאש דועכת בתנור. ואשה אחת מנשי הבית עמדה ונטלה כמה קסמין, שמה אותם בתנור והגדילה המדורה. נכנסה רוח חיים בתנור ולצה כחלחלת ואדומה התחילה עולה ומתעלה והתרפקה על-פני שני בני אידלה היקרים, היושבים על שרשרפים חבוקים ואוחזים בספר נושן והוגים בנעימה נעימה לאורו של

התנור. דמעותיהם הזכות מסתננות בין אצבעותיהם הכחולות והולכות ונבלעות בדפי הספר הישן, והדפים מתכרכמים כתחבושת שרויה מוגלא. והם גומרים סופו של ספור המעשה:

כשנכנס אותו צדיק לתוך הכרך, ראה, כי דלתים לו ובריח כמקדש מלך ועיר מלוכה וגם יהודים יושבים בו לרוב. וירא והנה כל היהודים סופקים כף אל ברך וצועקים מרה, על פניהם דמעה וכל ראש חפוי. וישאל את בני העיר על המבוכה הזאת ואין עונה אותו דבר, כי ראו את שפל מצבו והוא הולך כעני ומדיו קרועים, ומה יכול האנוש האנוש הזה להושיעם מצרתם.

ויהי כי פצר בהם מאד ויספרו לו את שבר העיר הזאת, כי בת המלך נוטה למות והיא יחידה לאביה ונפשו קשורה בנפשה. והמלך הביא את כל רופאי מזרח ומערב וכולם יאמרו נואש, צרי למכאובה אין! וכראות המלך, כי רפאות תעלה אין לה, וישלח אחרי היהודים היושבים בעיר מלכותו ויאמר אליהם: הלא ידעתי כי אלהיכם רופא חולים ומחיה מתים, לכן העתירו בעדה אל ה', והיה כי ישלח לה מזור וארוכה והוספתי להיטיב עמכם ואגדלה אתכם מעלה מעלה, ואם לא—תלכו גולה ונשלתם מעל אדמתי, ערום ויחף תצאו בהסר-כל ואשימכם לשמה ולחרפה! ועל זאת יבכה כל יהודי, אולי יעתר ה' לנו וישלח לה משמים מזור ותעלה.

וכשמוע הצדיק את הדברים המרים האלה ויאמר להם: מנעו עיניכם מדמעה, כי יש מרפא למחלתה. אך חושו, מהרו ורוצו אל בית המלך והגידו לו, כי בא הנה איש יהודי עני ודל לרפאות את בתו העדינה. וישחקו עליו אנשי המקום ויבזו לו. ויאמרו: אך משטה האיש הזה בנו. כל רופאי מזרח ומערב אמרו נואש, תוחלתה נכזבה, ואיך תוכל אתה לרפאותה?

אז יענה אותם הצדיק לאמר: אל תביטו ברישי, אך מהרו ורוצו אל המלך והגידו לו ככל אשר דברתי וייטב לכם! כה הרבה הצדיק לבקש עד כי נשמע הדבר בארמון המלך. ויצו המלך להביא את הצדיק אלינו.

ויבוא הצדיק לפניו, וישאל לשלמו, כחוק ומשפט לשאל בשלום המלך. ויאמר לו המלך: איש יהודי, היערוב לבך לרפאות את בתו? ויענהו: בלעדי אלהים ירפא אותה, אך אם יש עוד נשמת חיים באפה! ויקחהו המלך ויביאהו לחדר אשר שם בתו שוכבת.

ויהי כבוא הצדיק החדרה וירא והנה קמו דמיה ועורקיה לא ידפקו עוד ועיניה קמו מראות, אפס נשמת אפה נשמעת מעט מזער. ויחל הצדיק לרפאותה, אפס לא בצרי מזור ותחבושת, כי אם בדבר אלהים רפא ירפאנה. ובטרם עוד תעבור שעה אחת ותאורנה עיניה. וישמחו כל אנשי הבית. ואולם שכב שכבה עוד כאבן דומם וכח הדבור לא היה בפיה עוד.

אז התנפל הצדיק לפני ה' ויבקש רחמים עליה עוד. ולא היו ימים מעטים עד שירדה מעל מטתה, ובכל הבית נשמעו פעמי בת-מלך. ולימים

עוד שבעה היתה בריאה וחזקה וגופה כארו בלבנון, ועיני המלך והמלכה
ראו אור ישועתם, וישמחו ויגילו מאד, וידעו כי רק לה' הישועה
ולקדושו סלה.

ומשלם איש אידלה התעורר ויאמר:
כלו כל הקצים... אי־אפשר עוד... אי־אפשרו
ועוד מלתו על לשונו קפץ ויצא מן הבית.

אנה הלך משלם? אנה פנה?
משלם ירד לכפר אל הרב ר' אוריאל, אולי יתן ה' רחמים ויושיע
את אשתו, לחלץ נפשה ממות.

(ג) נסיון.

ורבי אביגדור ידע את כל אשר נעשה.
הוריד רבי אביגדור שתי עיניו הקשיושות על־פני בתו היחידה כשהיא
גועת, ונבעו דמעותיו הכבדות לתוך דמעותיה. אך בה' עוד חזק את לבו,
כי ירחם עליה עוד וישלח עזרתו מקודש.
ופתאם נתק בכל כח נפשו מכנה, כי מהשבה מרה עכרתו, שמא
יתלו רפואתה בברכתו של אוריאל, נמצאין הבריות נכשלים על־ידה.
באותה שעה תלה רבי אביגדור שתי עיניו למרום ואמר:
רבונו של עולם, אם גזרה היא לפניך, קחנא את נפשה מיד, שלא
יתגבר כח הסקר על־ידה בעולם, חס ושלום!

לא היו רגעים מועטים עד שנשלם קצו של גוף ויצתה נשמתה
בטהרה.

עמדו ועצבו עיניה ונפלטו דמעותיה והשכיבו אותה לארץ, רגליה
לפתח, והדליקו שתי גרות של שעה למראשותיה. ולחרדת השמועה באו
כל השכנים והשכנות, ויבכו במר נפשם כל הלילה. ועדת נשים מקוננות
באו מקצה העיר וקראו לבכי ולמספד. וישבו לארץ תחתיהן וערכו בגדי
עולם.

גרות הנשמה פלטו אורה חשאית על־פני המתה, והנשים ישבו לארץ

השחילץ חוט אחר חוט בכד הלבן, להט המחט מתהפך, זוחל בכד החדש כרמה בבשר המת, והאספקלריה חוזרת את מעשיהן, ברומן של הקיר, כמה וכמה פעמים.

קמה שכנה אחת, גסלה סדין לבן, פרשה על האספקלריה: חפתה צל מות. אבילותו

מתוך כבד אברים ובעותי לילה נרדמו עני בני אידלה היקרים, עד שנתעוררו לקולותיהן של השכנות והתחילו צועקים ובוכים אמאו אמאו ויבכו כל הלילה עד כלות כהם.

ד) נהום אבלים

השבת עברה ואתה משוב לבנו, אידלה שבקה חיים לכל חי ובבית רבי אביגדור חזרו האבלים וישבו על השרפרפים הנמוכים. הדלת, שלא כרכו עליה שנה זו עטיפין של הורף, הולכת ונפתחת שתין פעמים ברנע, ואנשי העיר מתגלגלים ובאים שקועי ראש, נאנחים. ריח של שיורי עדשים וביצים מסעודת הבראה ממלא חלל של החדר, והתינוקות קולטים עדשה אחר עדשה מתוך הקערה ונוכחים באחיהם הגדול בגרשום אשר בישיבה, שאינו כאן בשעה שמאכלים שחביבים עליו יש כאן.

הדלת נפתחת והולכת ובעלי תריסין נכנסים ובאים בקול נמוך ובשפח רפה, מזכירים שבחה של המתה וממתיקים את הדין ושלוח עזובה ונוחה נמשכת לבית. המתה משהכחת מן הלב וגעגועים מתעוררים על גרשום, שהיה מדיין עמהם בחכמתו. וכשנכנס ר' זונדיל, מהותנו, עמדו והקיפוהו בשאלות: ש"ס שקנה לו לגרשום כמה פירוים יש בו, ואם, "עמר השכחה" יש בו, ומענין לענין הגיעו לענין המחוקקת הגדולה שבין המדפיסים, עד שנתקשרו עיניהם של היתומים בשנה. עמדה המהותנת ונטלה את הקטנה שבהם, השכיבה אותה במטה ואמרה לה כמה דברים ערבים. נתעוררו אחיה ואחיותיה, לגלגו באחותם הקטנה: פתיה זו שמעה, ששמתה של אמא טובלת בכוס הנשמה, ושחתה כל מימיה.

זעיר שם, זעיר שם קמו המנחמים, כפפו קומתם ויצאו בנחמה, ובבית רבי אביגדור התקינו עצמם לישון. עמדו בניה של אידלה, הלכו למסתו של זקנם, נטלו את השמיכה ופרשוה לפני התנור להעריב שנתו בשמיכה חמה בעלי-קומה שבהם עומדים ומגביהים אותה למעלה, והנמוכים שבהם זוקפים עצמם על בהונות רגליהם ומרימים אותה כל-כמה שידיהם מגיעות, ומתקנאים בקומתם של אחיהם, שיש בידם להרימה לעילא ולעילא ולהממה כראוי, ואפשר שיהנה זקנם דוקא ממקום זה.

ר' אביגדור מתהלך ארוכות וקצרות, אגור בדברי תורה, הוא טורד

אותם מחמת אבלות והם טורדים אותו מאבלותו. ר' משלם קם ועמד אצל החלון וגלגל עיניו האדומות על-פני השלג הלבן. יצא המשמש והגיף את התריסין והניע ראשו באנחה: אין אשה מתה אלא לבעלה!

השבת עברה ואתה משוש כל לב. האבלים קמו מאבלם, אך האבלות לא סרה מלבם. ר' אביגדור הבדיל באנחה ויצא לבית הבישול, ברר לו נוצת אוז ותקן לו קולמוס. טבל אותה בדיו וגזר על בני ביתו לשתוק. נסה את הנוצה וקנחה בלבנת תלתליו וכתב מכתב גדול לבן-בתו לגרשום שגלה למקום תורה.

ה) נחומים לעתות בצרה.

בעזרת השם ית' פה ק"ק שבוש יע"א.

מוצאי שבת קודש לסדר אלהים יחנך בני, בשנת ד' ינחם אותנו לפ"ק.
ענני שמים ברכות יריקו וירד אור השלום והמנוחה
אל משכנותיך, נכדי אהובי המשובץ במעלות ומדות, הבחור החתן
כמר גרשום יצ"ו.

נכדי היקר מכל יקר, מכתבך עם כוס התנחומים אשר שלחת לי קבלתי. אמנם לא אוכל להתנחם כי שפך ה' חמתו עלי ולקח ממני את בתי היחידה, בבת עיני, בת שלשים ושלוש ולא זכתה להוביל אף אחד מבניה ולא אחת מבנותיה תחת חופתם. גדול כים שברי. ואני יודע כי ימים יבואו ויתנחם אביך עליה וישא לו אשה אחרת, כי אמך, נשמתה עדין, צותה טרם מותה לאחותך הגדולה תחי' בזה הלשון: למען השם ולמען השם שלא התנגדי לאביך כאשר ירצה לישא אשה, כי לא חטא נגדי כל הימים. אך על מי ישארו הצאן האלה? אנכי זקנתי מהיות לאיש כאיש גבורתי. אנכי היום בן שלש ושמונים שנה, נרפה אנכי ונרפה. לא אוכל עוד לדלג על ההרים ולקפץ על הגבאות, לנסוע לקנות ולמכור, וגם מצרכי הצבור משכתי את ידי, אם כי תהלה לאל לא כהתה עיני ולא נס ליחי, בכל זאת לא ככחי אז כחי עתה, ואיך אוכל להתנחם.

אמנם אחרי שובי נחמתי מעט בזכרי כי אמך, זכרה לברכה, בהיותה כבת שתי שנים הלכה מיניקתה עמה לראות ביאור הוא השטריפ"א וכש רגע הסיחה דעתה מאמך ז"ל ונפלה לשטריפ"א וצללה במים אדירים מתחת לגשר אשר שם עמקו המים מאד, יותר משתי קומות איש. ויהי כאשר ראה איש אחד מבית המטבחים לא פשט את בגדיו וקפץ לתוך המים ומשה אותה מן המים וכה הציל אותה ממות, ויביאה לביתי. וראה נא ראה מפלאות תמים-דעים גדולים מעשי ה', כי רצה למען ישארו אחריה בנים ובנות, כי כן אמרו חז"ל: המניח אחריו בן לא נקרא מיתתו מיתה, אלא

גויעה. זאת היא נחמתי מעט, ואף כי השאירה אחריה בן חכם כמוך, אשר בתקותי כי שמך יגדל כשם הגדולים אשר בארץ המה. וכן גם אתה הצדיק עליך את הדין, כי משפטו ודינו אמת. ותלמד בכל יום ויום משניות, וגם אני עושה כן, ובעל הרחמים יסתיר את נשמת אמך הטהורה בסתר כנפיו לעולמים ויצרור בצרור החיים את נשמתה אמן סלה.

והנה אחת שאלתי ממך, אותה אבקש. והיא, אם אמנם ידעתי כי לא תתחבר עם אנשים ריקים ופוחזים, רק עם יראי ה' גדולים חקרי לב, בכל-זאת ראיתי להזהירך באמנה מפני כת החסידים החשודים מפירי ברית והלומי יין אשר פשטו כילק השדה. רק השמר לך והרחק מן הכיעור וכו'. וה' ישמור את מעגלותיך מעתה ועד עולם אמן סלה.

ומטרדת הלב אקצר

אלה דברי זקנך הנעזב והנטרד

אביגדור.

ושלומים אלף לשר האלף ש"ב הרב הגאון וכו' אב"ד ור"מ נ"י. עושה שלום במרומו ישפות עליו שלומו ולכל החונים על דגלו.

גרשום לא הניח כל היום כולו מכתבו של זקנו מתוך ידו. עיניו נתונות בין הכתב ודמעותיו חבויות בעיניו, והקדוש ברוך הוא משרה שכינת חסדו עליו והוא שוכח צרת נפשו לשעה קלה. אבל תימה! תימה! זקנו שפקח הוא מה ראה להזהירו מאנשי הכת? המוביל את הכתב פתח את אזורו וספר בהרחבה על עסקי שבוש עירם, כדי להסיע לבו של גרשום מפטירתה של אמו. ומענין לענין הגיע לאותו ענין, היאך הביאו להם אנשי הכת את אוריאל ריש בריוני והיאך שהזדרו רבי אביגדור שיחי' להפליטו כמצורע חוץ למחנה ישראל. וסיים ב"ליצנותא דעבודה זרה", שקלל אוריאל זה את זקנו שיחי' כי ידח סמנו נדח.

פרק רביעי.

השתוהחות או קללת צדיק עושה רשם.

(א) התרפית בזים צרה.

ימים אלו כאילו נתבלבלו המאורות ברקיע, עדיין לא גמרו תפלת שמרית וכבר באה עונתה של מנחה. כל העולם כולו משוקע בחשך,

כאילו פסקה חמה לעמוד בתפקידו של הקב"ה כביכול להנאות הבריות מאור של מעלה.

בבית-המדרש ספק חם ספק צנה. והאזיר, שמקוטר בכל מיני אדים, מקדיח את העינים ומאפיל על כח הראיה ומפעפע לתוך האברים ונוטל חשק הלימוד, כאילו בטלה ח"ו אהבת התורה מן העולם, והעינים אינן בהולות אלא אחרי שנה, מתהזק אדם והולץ אבריו והופך את הדפים ופותח פה ברננה של תורה, מיד גומר בפיהוק או בהברה של מה-בכך, ורות של צנה, שמנשבת מבין הדפים הנושנים, משכיבה את הנפש ומגברת את הבטלה. בחורים שוברים בחשאי חוליה מן עמוד, מטילים אותה לתוך התנור הפושר, אפשר יתחמם התנור ויתחמם הגוף, ויהא אפשר לישב וללמוד דף גמרא. בני-אדם מתקבצים לתפלה והדברים יגיעים.

(ב) געגועים

רק גרשום לבד עדיין מתחזק בתורתו. נגינתו מסתלסלת בנעימה על פרק משניות, ששונה לעליית נשמתה של אמו, וגרשום, שנטבעו רוח יגון היה חופף עליו, כיון שמתה אמו עליו, דומה היה עליו, כאילו הסכימו עמו מן השמים על אותו יגון. אמנם עד עכשיו כפוי טובה היה כלפי ההשגחה העליונה, שהשפיעה עליו כטובו של עולם, ולכאורה לא היה חסר כלום, אבל עכשיו שנטד מחיקו של המזל, אבלותו אבלות ממש, ויגונו יגון של צער, וכשהוא בוכה בדין הוא בוכה. אָבֵל הוא; אָבֵל על אמו.

וזכר אמו הכשרה עולה ומתעלה לכניו עד שמתמלאה נפשו געגועים כתינוק שיש לו געגועים על אמו. וגעגועים אלו מושכים היו אותו לבית אביו לבכות על צואריו על מות אמא ולקלוט צער ימיה האחרונים בצאת נפשה; לנענע על ברכיו את אחיו הקטנים וללמדם פרשה חומש, להעלות לפניהם גדי קטור ידים בצלו של כהל ולשעשע לבה של אחותו הרכה בסמורי מעשיות מנפלאות ה' וחסדו; לתקן ציורי לוחותיו של סידור המבלונות של אמו, שזיו ידיה מתרפקות עליהם פעמים בכל יום כידיו של משה רינו על עני לוחית הברית.

וירירר היה לבו של גרשום מכיון כלפי בית אביו, עד שפעמים היה שוכת, שאמו כבר בעולם האמת. והיה מרים קולו בלימודו כאילו עדיין היא, עליה הטלום, עוכדת עליו לשמוע. וקלו היה נמשך במין עגמימות של חן וחוזר ונקלט באזניו ומתפשט בכל ורידי הלב ומעורר לבו אל הבכי. כך היה גרשום לומד תורה וכך היה נשענה לבית אביו.

אבל כמה עגמת נפש היתה לו; כמה עכירת המוד היתה לו יודע היה גרשום, שבלב האדם יכול להתהוות מיחוש. ומי יודע אפשר וימות ולא עשה בתורה, ואפילו ששה סדרי משנה לא גמר לעליית נשמת אמו. והיה מיצר ודואג, והיה צוצר עצמו בבית-המדרש והיה עושה לילות כימי

לתורה, והיה יושב ושונה, לא שח שיחה בטלה ולא ישן שנת קבע. — תורה בעולם וללמוד הוא צריך.

(ג) בין הערבים.

דומיה של בין-ערבים קולטת כל הללו של בית-המדרש הישן, ומין כהיון לה הולך וחולל שלחנותיו וספסליו, ספריו הנושנים ומנורותיו שהעלו הלודה. כלי השעות פולטים אנחה אחר אנחה, שעה הולכת ושעה באה. בעצלותם ובכבדות תזוזל לה העת. בעל-יבתיים מתקבצים לתפלה וגרשום קורא לאור החלון פרק במשניות.

שמש בית-המדרש הטיל בול-עץ לתנור ומדורה חשאית ונוגה מבצבצת ועולה. העצים הרטובים תוססים ועש כוסס את העצים. התנור שופע חומו, והגוף קולט את החום, והאברים הולכים וכבדים ומשתקעים בשנה רשלנית. האגם מתעטף שחורים. הטוחן יוצא אל שקזות המים, נוטל ידיו ומתעלם מן העין, וה"היצונים" מתלקטים לתוך הרחיים, מגלגלים אופן אל אופן וטוחנים את הקמח השחור.

הספר נושר מתוך ידיו של גרשום. גרשום מתעורר לקול נפילתו. ומיד הריהו קם ונוטל ידיו ואומר קדיש דרבנן. השמש מיטיב את הנרות, והצבור נוטל ידיו לתפלה.

(ד) אדם לעמל יולד.

אשמורה ראשונה עברה ועדיין גרשום לא מש מאהלה של תורה. המרה שחורה תוקפת וכח אין לקום. גרשום, גרשום, כמה יש לו לאדם לחזק לבו באמונה ואתה משרש לבך חס ושלום מן האמונה. עכשיו לאחר שהלכה אמא למנוחות, כלום ראוי להרהר אחרי מדותיו ית', למה בראו ולצער בראו. התזכור, גרשום, התזכור את אשר כתב לך זקנך אחרי פטירתה, היאך משו אותה ממימי השטריפ"א למען ישארו בנים אחריה.

הבחורים שטוהים על ספסליהם ומנמנמים נמנומים ארוכים, כל העולם כולו משוקע בשנה והנר דולק ומתקרב לקצו. נרות הנשמה שוקטים על צלליהם וכלי השעות מתעוררים לחצות לילה. אשה צעירה משתלשלת מעולם הנשמות ויורדת אל הנהר ומיניקה את בנה, אשר שם הטביעוהו הערלים. גרשום סוגר את ספרו ופורש לביתו.

אמנם יודע גרשום, אף שם אין מנוחה. קתך הקדוש ברוך הוא את הייו יסורין יסורין, אין מנוס ואין מפלט. ואפילו מחזירים אותו לעפרו, צרתו תזרת אחריו. אדם לעמל יולד!

הפנס שאצל בית-הכנסת הגדול מתקפל באורו. הלילה הארוך עומד

וּמִצֵּץ אֶת שִׁמְנוֹ. גִּרְשׁוֹם הוֹלֵךְ, הַמְּבֹאוֹת הַאֲפֵלִים שׁוֹתְקִים, וְהַבַּתִּים צוֹלְלִים
עַל צִלְלֵיהֶם. גַּר דּוֹלֵק בְּכָל בַּיִת וְרִנָּה שֶׁל תּוֹרָה נִשְׁמַעַת. גִּרְשׁוֹם בֹּא עַד
בַּיִתוֹ. סִמּוֹךְ לְבַיִת נִקְרָשׁוּ הַשׁוֹפְכִין, כַּמַּעַט נִטְיוֹ רִגְלָיו, שָׁפְכוּ אֲשׁוּרָיו. וְדַאי
מֵת כַּאֲן מֵת וּשְׁפָכוּ הַשִּׁכְנִים מִימֵיהֶם.
גִּרְשׁוֹם נִכְנַס לְבַיְתוֹ סִפְק חַי סִפְק מֵת.

(ה) מַפְחַד בְּלִילוֹת.

וְאוֹר הַתְּנֹר טֶרֶם יִכְבֶּה. וּמְנֹרָה קִטְנָה זוֹלֶפֶת אוֹרָה חֲשֵׁאִית עַל־פְּנֵי
הַמַּפָּה הַפְּרוּסָה עַל חֲצֵי הַשֶּׁלַחַן וְעַל מַעֲשֵׂה מִרְקַחַת שֶׁל בִּיצִים וּרְקִיקֵי שֶׁמֶן
וְכֹס חֶלֶב, שֶׁהַתְּקִינָה לוֹ בַּעֲלַת הַבַּיִת לְסַעוּדָה שֶׁל עֶרְבִית. גִּרְשׁוֹם לֹא טַעַם
מִן הַמַּאֲכָל וְלֹא שָׁתָה מִן הַחֶלֶב וְקָרָא אֶת שִׁמְעַ וּפִשְׁט אֶת בְּגָדָיו לְיִבְשָׁם
לְאוֹר הַתְּנֹר וְנַעֲשֶׂה צְוֹת לְדַמֵּי הַלֵּילָה. הַבַּיִת עוֹטָה קֶשׁ וְהַקֶּשׁ סוֹפֵג לוֹ
רִזְחוֹת לֵילֵי חוֹרֶף עִם נִטְפֵי גֶשֶׁם וְשֶׁלֶג. וְכַתְּלֵי הַחֹדֶר מַעֲלִים הַבֵּל וְהַתְּרִיסִים
הַזְּמִים בְּדַמְמָה וְצִלְלִים אֲרוּכִים וּשְׁחֹרִים פּוֹלְטִים דְּמֵי עֶצֶב וּפְחָד. מִי שֶׁם
הַזְּמָה בֵּין הַתְּרִיסִים וְמָה לוֹ בְּאַמְצַע הַלֵּילָה? הַפְּחָד מִפְּעַפַּע בְּלֶב, בְּכָל אֲבֵר
וְאֲבֵר. הַיְקוּס? הַיֶּלֶךְ? הַיִּפְתַּח? קוֹל כְּבֵר דוֹפֵק בַּחֲלוֹן. גִּרְשׁוֹם קָם, גִּרְשׁוֹם
הוֹלֵךְ וְהַפְּחָד מִתְּפַשֵּׁט בַּתוֹךְ בְּרַכְיוֹ. – לֹאֵט לֶךְ, גִּרְשׁוֹם, פֶּן יִרְגִּיזוּ אוֹתוֹ צַעֲדֶיךָ.
בַּחוּץ אֵין אִישׁ וּבַחֹדֶר פֶּג הַחוּם. מִי כַּאֲן הִיֵּה? זֶר כַּאֲן הִיֵּה, כַּאֲן
בְּמַקוֹם זֶה! דוּמָם הוּא מוֹשֵׁל בְּפָנָה אֵךְ אַחַת וּמִלֹּא אֶת הַבַּיִת כּוֹלֵו, וְלִפְתַּע
פְּתָאֵם יְקוּם, כְּרַעֵי תִרְנַגּוֹל יַחְשׁוֹף, יִתְקַע כֶּף אֶל כֶּף וַיִּתְעַלֵּם מִן הָעֵינַן. אֵךְ
מִי זֶה יִנְעוֹץ רֹאשׁוֹ כַּעַת לְתוֹךְ חֶלֶל שׁוֹמֵם זֶה?

תִּרְנַגּוֹלַת שְׁחוּרָה נַעוּרָה, קַפְצָה עַל שֶׁלַחַן הָאוֹכְלִין, הַפְּכָה הַקַּעֲרָה עַל
פִּיהָ וְנִקְרָה בִּיצָה אַהֵר בִּיצָה, וּפְרַחָה.

הַתִּרְנַגּוֹלַת פְּרִשָּׁה לְפָנֶתָה וְהַבַּיִת חוֹזֵר לְשִׁתִּיקָתוֹ. וְאַף גִּרְשׁוֹם פּוֹרֵשׁ
הַהוֹלֵךְ אֶל מִסְתּוֹ לְיִשׁוּן. מוֹל עֵינָיו מִנְּמַנְמַת „בַּת־מַלְכָּה“ פְּרוֹזֵלְנִית. מַחֵט
שֶׁהַעֲלָתָה חֲלוּדָה נַעוּצָה לָהּ בַּכְּתָרָה וּמַחֲרוֹזֹת שֶׁל חוֹטִים תְּלוּיָה עַל צוּאֲרָה.
זֹאת הַמַּחֵט וְאַלֶּה הַחוֹטִים, בָּהֶם תִּפְרוּ תְּכַרִּיכִים לְאַמּוֹ. אֵךְ שׁוֹא חוֹזֵה לוֹ גִּרְשׁוֹם.
סַחְזוֹת שׁוֹא וּמְדוּחִים. גִּרְשׁוֹם יוֹשֵׁב כַּאֲן וְרוֹאֵה חֲלוֹם בְּשִׁבּוֹשׁ.

הַבּוֹקֵר טֶרֶם אוֹר וְהַשֶּׁמֶשׁ קָרָא לְעִבּוּדַת הַבוּרָא. אֲבֵל גִּרְשׁוֹם לֹא הַתְּגַבֵּר
כַּאֲרֵי לְקוּם לְעִבּוּדַת בּוּרָאוֹ. לֹא דֵי שֶׁלֹּא הִיֵּה מַעוּרֵר שַׁחַר, אֲלֵא אֲפִילוֹ
לְהַתְּעוֹרְרוֹת עֲצָמוֹ לֹא זָכָה.

וְעַדִּין הַתְּרִיסִים מוֹגְפִים וְאוֹר הַנֶּץ אֵינּוּ מִבְּקִיעַ וְכִלְי הַבַּיִת מִטִּילִים
צִלְלִים אֲרוּכִים וּשְׁחֹרִים וְרוֹזֵי הַלֵּילָה נוֹפְחִים בָּהֶם נִשְׁמַת חַיִּים וְהַרִי הֵם
מִתְּנַעְרִים מִדְּמִימוֹתָם וְנוֹטְלִים חַיִּים לְעַצְמָם. גִּרְשׁוֹם עוֹצֵר עֲצָמוֹ בַּמַּטָּה, לֹא
יִזְיוּ יָד וְרִגְלָה, וְצִלְלִים אֲרוּכִים וּשְׁחֹרִים מִתְּלַבְּטִים בַּחֹדֶר בְּדַמְמָה. פְּתָאֵם זוֹקֵף
עֵינָיו וְקוֹפֵץ מֵעַל מִסְתּוֹ, נוֹטֵל יָדָיו וּמְבַרֵךְ בְּרַכַּת הַתּוֹרָה. וּמִיד הוּא מִתְּעַטֵּף

בעטיפתו ומדליק פנס נחשתו. שאורו מפציע מבעד שלחופית של בהמה, והולך לבית-המדרש לעסוק בדברי תורה.
אורה מרושלת וכהה מבצבצת ויוצאת מן המזרח ובוקר צונן ורטוב בוקע ועולה. ספק שלג ספק גשם; ספק יום ספק לילה.

(ו) קללת צדיק עושה רשם

וגרשום התחיל חש בהתעוררות הכעס והמכאובות. אבל מכאן ואילך לא היה מתמרמר, אלא מתעדן והולך ביסוריו כתולעת. ראו אנשי בית-המדרש עגמת נפשו, אמרו: ודאי קשה מיתת אם על בנה, כל-שכן שלא עמד בשעת יציאת נשמתה! והיו מנחמים אותו, מי־שבים את לבו ואומרים לו: גזירה על המת שישתכח מן הלב! צער אזה גורם לאמך בעולם המנוחות, אם מצטער אתה כל-כך! מוטב שתתן דעתך לעליית נשמתה! והיו מושכים את לבו בדברי חן ורצוי לבלתו הצנועה ולמעלותיה בבחינת „ויאהבה וינחם אחרי אמו“ וכמה פעמים ביום היו באים אצלו ושואלים לו איזו השעה? כדי להעלות על לבו כלי השעות שעטרה לו כלתו ומשיחים עמו נידון מתנותיו של המחותן, ש"ס והאלפסין. אבל יום נכנס ויום יוצא, אין נחת ואין מרפא. „מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי“ בוכה גרשום בלשון התהלים. וכל מי שעינים לו ורואה בהנהגותיו, מנענע ראשו בצער על האי שופרא דבלי. וההדיוטות מפריזים באצבעותיהם ואומרים: עונש מן השמים, נתגרה ר' אביגדור באותו צדיק ולקה. קללת צדיק עושה רשם!

(ז) כנכני החכמה.

ואולם הימים הבאים היו קלים ונוחים ועגומים. מערב עד ערב היה גרשום עוסק בתורה ומחשבתו משוטטת בהכמות העליונות. רובו של היום היה עומד על הסולם הגדול לפני ארון הספרים ועולה בסנסני החכמה וזוכה ומתבשם מקדושתם. הכל רואים ונהנים ורבו מתמלא נחת. גרשום חוזר לשרש הלימוד האמתי וכל מורשיו ישליון. אבלותו נמתקת והולכת וחסד-אל נטוי עליו כל היום. רכרוכית זו שקבל מאמו מרַכַּכּת את לבו ואף הוא מרככו באגדות המשובחות ובאהבת השם והוא מתעורר ומעיין גם בספרי יראים ועושה קישוטין לנשמתו.
וגרשום טרם ידע מאור אמתת הצדיקים.

השיעור העיוני פסק והבחורים התחילו שואלים ודורשים בהלכות הפסח ובפירושי ההגדה להמתיק סדריהם של בעלי בתים בלילי פסחים. גרשום לא שם לבו להכין „צידה לדרך“. דיני חמץ ומצה משוננים בפיו, ואביו וזקנו לא מכיו הם חיים. אבל הואיל ונתקלו ידיו כל פעם בספרים

המגובבים על השלחנות, עיין בהם ראייה אראית. משהו חמץ בפסחו וביעורו דמיון העברה שבלב ושאר רמזי ההגדה וסודותיה, שרמזו ספרי יראיב, היו לו לחיזוק גדול. וגרשום התחיל עושה כננים למלט נפשו משהיתת היצר על-פי ספרי יראים טזמו את האצילי להומר.

פרק חמישי.

בשובו אל נוהו.

(א) כי נכסיך נכספתה לבית אביך.

אך בערב פסח חזר גרשום לביתו, ולא כדאשתקד, שבא עם חמה ראשונה של ניסן. מתירא היה גרשום מצערו של בית אבא ודחה נסיעתו כל-כמה שאפשר. מיום שפגעה בו מדת הדין עומדים היו לפניו כתלי בית אבא שחורים ועל חלונות הבית כאילו עדיין דמעה רובצת, שהיתה אמו, עליה השלום, מְמָּה עליהם בשעת בין-השמשות. קודרות תלכנה אחיותיו ולבישות בגדי אשתקד, והשפחות תצעקנה כל היום על אחיו היתומים הקטנים. בשפה רפה יקבלנו אביו ובקול רם כל העיר כולה, ומרחמי יתומים יתנו לו שלום מתוך אנחה. וזקנו יתהלך ארוכות וקצרות ומקטרתו אינה מבהיקה. זקן זה, שהיה מקיש צור בצור ומוציא גצים מתחת ידו – עכשיו מקטרתו שמוטה לירכתי שפתותיו עד שיבואו אתרים ויעלו בה אש. ואף-על-פי-כן שבע ביום הלל לה' שה"נשיאים" הולכים וערב פסח בא. מקצת משיכה נמשך גרשום לעירו, ולא לעירו ממש, אלא לכלונו. אל תעירו ואל תעוררו, אמר הכתוב, אבל מצד דברי פתוי ורצוי נתעוררו בו מיני חבה.

(ב) לב אבות.

במסלה העולה לעיר הישיבה יצאו אחיו ואחיותיו לקבל פניו של גרשום. הגם שמיום שפרש מביתו מרובה היתה חבתו להם והיה אומר ותוזר ואומר: כתי אני רואה אותם! – כיון שנפלו על צואריו ונשקוהו, נשאר עומד בלי שום תנועה, ולא היה בו הדבור לומר להם דברי רצוי ונתן גופו לעשות בו מה שעשו עד שהגיעו לבית.

וכיון שראה גרשום ביתו של אבא, בקש לקפוץ לשם. אמרה לו אחותו: בבקשה מנך, גרשום, עמוד והמתן קצת, שאבא מבקש להתחזק קודם שיראה אותך! גרשום המתין קצת ונכנס בשפה רפה, ועיניו הלחות של אביו נתלכדו בו ובעיניו עד שנתקשרו דמעותיהם אלו באלו.

נכנס זקנו, נתן לו שלום וסדר לו פאותיו, שאלו ללימודו ולבריאות גופו. גרשום נשאר עומד ופיו פעור למעלה, כאילו המתין, שתבוא אמו

ותנשקו. עד שהוא עומד כך, נפלו אחיותיו על צוארינו שנית, חבקו אותנו, נשקו לנו ושָׁעָעוּ פניו וידיו ברחמים.

אחותו הקטנה, הרכה והענוגה, פשטה שתי ידיה החמימות כלפי פניו ונטלה שתי לחייו בתוך ידיה העדינות ואמרה: גרשום! והאריכה בגרשום עד שיצאו דמעות מעיניו ובקש להחזיר פניו, שלא יראוהו בוכה. והיא, שלא הבינה למה, חזרה ואמרה: גרשוני, הנת לי להסתכל באור פניך, באורה של תורה! ולא זזו ידיה משם עד שגרשוה אחיה בחזקה.

השתיק רבי אביגדור את האנחות ובאמירה, ספק אמת ספק לצון, שאל: גרשום, יש לך סיוס? רצה משה'לי אחיך להמתין לך בסיומו, אלא שחברו עמיהא רציים בבית המדרש וסיים עמהם. ותוך כדי רגע פנה כלפי המבשלת, שעמדה על הסף ומחתה דמעותיה, ואמר לה: תני לנו לאכול קמעה! והיא שָׁלְשָׁם כך באה, אלא שמתוך שראתה פנים אל פנים נתגלגלו רחמיה ונתבלבלו עליה החושים—כיון ששמעה הזירות, חזרה לאחוריה ונכנסה לבית הבישול ונטלה כמין עוגה של תפוחי אדמה, שרקחה בשומן אוזים, והוסיפה עליה כמה שמנוניות וגלדי בצל מטוגנים והביאה לפניו שיאכל. הילדה, שפינתים נתפסה, חזרה ובאה ופשטה לו לגרשום מזה קטנה שאופים לתינוקות ואמרה: אכול נא, גרשום! וגרשום, שהיה יודע, כמה מזה זו חביבה לתינוקות וכמה אהבה יש בנתינה זו, לא ידע את נפשו, עד שהתפרצו אחיה בצחוק: מזה בערב פסח! ואבא מנענע בראשו: לבה של אמה! לבה של אמה

גרשום ישב ובלע סעודתו על־כרחו, ואביו ישב כנגדו ונסתכל בכל תנועותיו, ומעיניו נצנצה החבה המיככת את הלב. זקנו עמד בקצה החדר וכבס במים עלי קטרת לפסח, הניחם על גב עטרת הכיזה ליבשם וחתכם בעצם ידיו.

גרשום, שהיה מבטו של אביו קשה לו קצת מחמת רכזוכית יתירה זו, בקש מקום ללילות עיניו בו והביט אילך ואילך. הבית הדור הוא לכל חקות הפסח, הקירות משוחים בסיד וכלי המאור מבהיקים ביפים. אלא על אותו קיר, שהיתה מטתה של אמו סמוכה לו, נשפיר כתם אדמדם של סמי רפואה. וכיון שראה אותו זקנו מסתכל בכתם זה, נאנח ואמר: פשיטא, כשאין בעלת־בית מלאכת השפחה רמיה!

עד שהוא מדבר חזרו התינוקות לחדר וידיהן אחוזות זו בזו. ומתוך ילדות נתגאו בשמלותיהן שתקנה להן דודה לכבוד יום טוב. גרשום הכיר מיד את הארג שניטל משמלתה של אמו. כמה אהב היה לחזות זיו פניה צונח חליפות על ארג כחול זה. וכיון שנזכר באמו, הוריד ראשו בשתיקה. וכך היה יושב ומשוטט ביגון עד שקדש עליו היום והלך לבית המדרש.

(ג) בית המדרש.

בית המדרש מאיר בכל כלי מאור, הקרקע מטויח בטיט צהוב

והכתלים מלובנים בסיד לבן והתנור משוח בששר. ועל ארון הקודש פרושה פרכת־משי חדשה עשויה משמלת חופתה של אירלה עליה השלום.
 לאתר „מערכות“ הקיפוהו ונתנו לו שלום. וכאן הרגיש גרשום, שלא כשאילת שלום עד עכשיו שאילת שלום עכשיו. כאילו לא גרשום הוא נכדו של הפרנס, אלא סתם אדם מישראל, גדול בשנים. חושש היה תחלה מפני תנחומין של הבל, ועתה אפילו מיתתה של אמו דומה שנשתכחה מלבו. אצבעות צוננות וזעזעיות שוהות על גב ידו ואבק טבק לת ננער והולך וצובט את עורו. ואנשי בית־המדרש מקיפים אותו בשאלותיהם על הישיבה ולומדיה, על חן המקום וכיוצא; אם ירד אף שם שלג ביום כפורים זה ואם עדיין לא מצאו את הנחתום, שנתעלם כמוך לבאר הלצים, רחמנא ליצלן; אם חתם אף רבו על החי"ת רי"ש, שהכריזו על ה„כת“, ומשום מה לא חתם.

ד) אצל הכלה.

כמעט שנפל סכסוך בין אביו ולמחותן, ששניהם בקשו שיהא גרשום מיסב אצלם. אומר היה המחותן: אילו הייתי דר במקום אחר, זקוק היה גרשום לבוא אצלי לכל ימי הפסח, ועכשיו שאני כאן ואיני מבקשו אלא שיבוא ללילות הסדר, לא דין הוא שיבוא. כל ימי הייתי מצטער על מאמר המשנה: וכאן הבן שואל! — שלא זכיתי לבנים זכרים; אמרתי, מתי יבוא חתנה של בתי ואשמע ד' קושיות מפיו, ועכשיו שבא, לא אשמע? חייכם, שהכלה מותרת על חזקתה שלה לכבודו של גרשום. ואביו טען, לא כי, אלא בביתי יפסח. ילד מרוחק כל השנה מביתו ועכשיו ילך אצל אחרים, אמרו: נקרא לנער ונשאלה את פיו! וכאן הערים המחותן ואמר: גרשום, הוסכם שהלילה הזה אתה מיסב אצלי! וגרשום, שלא ידע מן הסכסוך כלום, השיב: אם הסכמה היא, מסכים! ונגרר אחר המחותן.

כבודו של חג שרוי על־פני כל הבית. ערוך השלחן, הנרות יאירו, וכלי כסף עומדים להשתמש בהם דרך חירות ושררה. ואפילו כלים הממושכנים בבית מן הגוים עומדים על שלחן מיוחד לשמוח בראיתם. ריח ההרסת, המרור, הכרפס ושאר ירקות מכניס מעין אביב בבית.
 נבוך היה גרשום החלה, וכשהיה מדבר עם בעל הבית ואשתו, לא היה יודע, אם לומר סתם פלוני ופלונית או מחותן ומחותנת. כמה פעמים עאדם מדבר עם חברו ואינו נזקק להקדים שמו תחלה, וכאן אין לך כל דבור ודבור, שאין לשונו נזקקה להקדים שמו תחלה.
 בבית לא נמצאו אלא שלש הגדות. באמת הכינו הגדה מיוחדת לכבודו, אלא שפרך אותה הכורך סמוך לפסח (עם כריכת הש"ס) ונוהרו להשתמש בה מעום חשש משהו המץ. וכבר התחיל גרשום דואג, שמא יהא

נזקק לומר ההגדה מתוך ספר אחד עם הכלה, והיה לו מזה פיזור הנפש. לבסוף מצאו סידור ישן עם ההגדה ונחה דעתו.

אחר הסעודה צוה בעל הבית והביאו לו קנה מקטרתו, ולגרשום עשה כמין גלום של עלי קטרת. אבל עד שנעץ המחותן קנה בפיו, הטפתו שנה ונרדם. ואף המחותנת עשתה מעשה בעלה ונתנמנמה. גרשום, שכבר שתה יותר מד' כוסות, רוח יתירה נכנסה בו וסלסל בקולו עד שנמשך לו הימנו געגועים. וכשראתה אותו כלתו כך, דומה היה עליה, כי גם לה את גדול בתורה והריהו יושב לפניו וממלא כל הבית כולו בקולה של תורה.

הסל סידור פסח כהלכתו. —

בעל הבית גם על מטת הסיבתו ובעלת הבית פרשה לישון. גרשום קורא חד גדיא, ומנוחה משיבה אחריו: חד גדיא, חד גדיא. וכך היו קוראים בשיר השירים, הוא פסוק והיא פסוק, עד שגמרו כל הספר ונתפרדו.

גרשום בא לישון בחדרו של זקנו, כי שם הציעו לו משכבו. מבעוד יום הביאו מטתה של אמו לשם והקציעוה לו לכל ימי שבתו בשבוש, כדי לשפן גופו בהשקט ובמנוחה ובהנאה.

גרשום קרא פרשה ראשונה של שמע ושכב לישון בתוך הכרים והמצעות הלבנים של בית אבא ונתכסה בכסת שהתכסתה בה אמו. וילדות היתה בו, כאילו עדיין תינוק הוא ובצדה של אמו הוא שוכב, עד שכא מלאך החלום והעריב עליו שנתו בכמה פסוקים משיר השירים ובדמות דיוקנה של הכלה.

ה) בנגע נראה בבית.

ב' ימים ראשונים של פסח עברו מתוך שתיקה של אבלות. הרבה באו לקבל פניו של רבי אביגדור ברגל ובקשו לשמות ולשמות. אבל עם קדושת החג ומאכל ומשתה שלא פסקו מעל שלחנו מעין רוח של אבלות היה מרקד בבית, וכל מי שנכנס לשם ואפילו לבו מלא שמחה, נשמט ויוצא מלא צער ויסורין.

גרשום היה עוצר עצמו כל היום כולו בבית-המדרש, והיה לומד משניות ושלחן ערוך. פעמי אביב התחילו מתדפקות על הלונות בית-המדרש וציצת אור שמש היתה נוטפת על-פני חיץ. משעה לשעה נעשתה ישיבתו קשה עליו. פעמים היה יוצא ועומד על סף בית-המדרש לשאוף רוח צה להשיב נפשו לתורה.

(ו) הנפש אשר עשו.

האביב צץ ופרח בכל העיר. על פתח קרקע עמדו העשבים לצאת והיו מבצבצים ועולים אפילו בין האבנים. האבנים הפושרות מצוחצחות ומבריקות מאורו של עולם, וריחות מתוקים ויפים נודפים משדה וגן כאפרסמון וכדבש. השמש מהממת גופה של האדמה ועל גדרי הגנות מתרפקים קוצים ירקרקים ורכים. האילנות מלבבלים ואנשי מעשה יוצאים ומברכים על הלבֿלבֿ. רוח של חוץ כאילו הכס לגרשום בגלימתו ומשכו לרחבה של עיר.

כמוך למנחה נהגלגל למבוי אהד כמוי מרשות הרבים. ראה שני בני אדם עומדים אצל בית אחד ומצפים, שיבוא מי וישלים המנין. נזכר בחולו של מועד, שאין אבלות נוהגת בו, אמר אם אבלות אין בבית, יולדת בבית! ראוי לסייע להם. עמד ונכנס.

הגם ששבוש עירה קטנה וגרשום ידוע בעיר, לא הכירו אדם בכניסתו. לאחר שהכירוהו, סברו שליחו של הפרנס הא ודבר בליעל יצוק בקרבו. נזכרו בקללתו של הרב, אמרו: גברא קט לא הוא, אין לנו להתקרא מכניו. אדרבה אם להתקרא – יתקרא הוא! כיון שראו עצב פניו וחנף, הבינו, כי כָּרָה הוא שנתגלגל לכאן ונהגלגלה זכות על־ידו. עמדו והתפללו מתוך קורת־רוח.

חדר התפלה קטן ביותר וצורת בית־דירה לו. והואיל ואין בימה באמצע, שיער גרשום, שאדם יחיד יושב כאן ולהשרות תפלה אצל יולדת התקבצו. ולא עלה על דעתו ש"קבוץ" יש כאן ומתפללים כאן בתמידות. כיון ששמע בשעת חזרת הש"ץ "נקדישך" יוצא מפורש מפי החזן, קפץ ממקומו כאילו נשכו נחש, כי ידע, כי אנשי הכת המה, אבל מתק התפלה ונעימות הנגון התחילו מִשְׁשִׁים כח דעתו, עד שניטל ממנו הרצון ונשאר באשר נשאר.

וכאשר ראו הנלחבים, כי נשאר גם אחר המנחה, לא עברו על הענין ככל דבר של מהבבך לומר מקרה הוא, וחטבו על־דבר "הנפש אשר עשו בחרן" היינו בהרוגו של הזמן, היאך בני גבירים אדירים, רבנים ופ־נסים הכירו פהאם את האמת לאמתה ויבואו לחכות בצל החסידות והיראה, ונטלו אליו, ויאמרו: אין זה כי אם ככוון גדול מה שחומר אמת לעולם, להכיר את האמת שהתחילה מהניצצת במוחו. והמיקו לו על דרך הדמיון מה זה "ותשלך אמת ארצה", שכן אילו היה שואל למי־שהיא על בית הפלתם היה בעיניו לשפל ובזוי, שואל על־דבר "מושלך א־צה", למדרס תחת כל הולכי על שתיים, בבחינת "עקב אשר תשמעו" נעשינו עקביים על שום ששומעים אנו בקול האמת. וזה שאמר ה־ב: שאלו העקביים שלו מרגישים על הסדר הקדושה מאכילת מצות מנוהו

וכאשר שמע גרשום זאת, עמד שעה קלה בלי כל תנועה מהתפעלות הכונה. והמה דברו במעלת הצדיקים ובאמונה הפשוטה. השיחה בחשאי היתה ובקול דכמה דקה היתה, וגרשום נמשך אליהם יותר ויותר.

(ז) מחולת המחנים.

לאחר תפלת ערבית יצאו במחולת המחנים ונגנו בנגון יפה: ואתה בחרתנו! גרשום עמד אצל השלחן ונטל ספר בידו, להסתיר פניו כדי שלא יראה יהודים עושים מעשה נערות. עד שהוא עומד כך, טפח לו אחד על כתפו ורמז לו על מחולת המחנים ואמר מתוך התפעלות: מה יפו פעמיך בנעלים, בת נדיב! באותה שעה עמד גרשום והיה משתומם ביותר. ופתאם נתעצם בכל כח ראייתו במחול בזהתפעלות עצומה מאד, ולא ידע את נפשו.

(ח) כוסלת ישרים.

מתוך כך קם דוד, הניח כף ימינו על אזנו ושר שיר חול בנגון עצוב מאד, וכל אנשי הבית ענו אחריו בקול עצוב מאד.

דוד מנעים קולו ושר:

וכל אנשי הבית עונים אחריו:

נגזר עליו הגרוש
בצען פרגס הדור.

דוד מנעים קולו ושר:

מקלקלות היו הדרךכים,
טבעו בפוך עד ראשם,
אף דרכי ה' ישרים,
דרך צדיקים וקדושים.

וכל אנשי הבית עונים אחריו:

אף דרכי ה' ישרים,
דרך צדיקים וקדושים.

בשזרחה שמשו של רבנו,
מִדְּנֶצֶן אֹרֶךְ יִשְׁעָנוּ;
נִקְנְסָה עָלָיו יְצִיאָה,
הִשְׁכּוּ מִדְּמֵעוֹת עֵינָיו.

וכל אנשי הבית עונים אחריו:

נִקְנְסָה עָלָיו יְצִיאָה,
הִשְׁכּוּ מִדְּמֵעוֹת עֵינָיו.

דוד מנעים קולו ושר:

עָרַב שֶׁבֶת עַם חֲשֵׁקָה
נֶעְבְּרוּ רוּחוֹת, שֶׁלֵּט קָרָה,
נגזר עליו הגרוש
בצען פרגס הדור.

וכל אנשי הבית עונים אחריו:

וְכָל אוֹתָהּ שָׁבוּ
שְׁכִינְתָא בְּגִלְוָתָא.

דוד מנעים קולו ושר:

הֲרַחֵק מִן הָעֵדָה
בֵּין גּוֹיִם עָרְכוּ צְלוֹתָא,
וְכָל אוֹתָהּ שָׁבַת
שְׁכִינְתָא בְּגִלְוָתָא.

וכדי לסייג בכי-טוב סימו הנלבבים בגגון של שמחה. נטל דוד מקל של עץ והוליכו על זרועו אילך ואילך, כדרך שהמנגנים עושים בכלי זמרים, והנעים קולו כקול כנור ממש, ושר כמה נגונים ערבים. ואריה-ליב השתקן צעק מגודל שמחת יום טוב: ס'איז מיר וואויל, ס'איז מיר גיט, ווייל כ'בין א ייד!

גרשום יצא מן השטיב"ל ומין לחלוציות היונית היחה מפעפעת באבריו. ערבי אמצע ניסן עמדו בעצם נעימתם, ומן השדות הקרובים לעיר עלה הריח המתוק. גרשום הלך לביתו, ומתנה עצמי מהסדי הייפי. עד שהוא הולך פגע בו זקן אחד מאנשי בית-המדרש. גישוב דרש בשלומו מתוך קורת-רוח, והזקן הרים את המשענת שבידו ונענע אותה כלפי גרשום כדרך המצימים וגער בו: ריקא' הרי אג'י כבן שבעים שנה, וכל ימי אג'י יושב טמוך לבית-תפלה של גוים ומעולם לא נכנסתי לשם, ואתה פעם אהונ עברת על אחי מקום ולא צמדת בנטיון!

פרק ששי.

שני עולמות.

(א) אנפין העינין.

כר אחר הפסח חזר גרשום ללימוד העיון, לכיטל כחמת ה"סיים". גרשום ישב כל היום כולו בבית-המדרש ולא מש מאהלה של תורה. משררת, שהיתה מביאה מאכל וצלוחית חמין לה"כרוש", היתה מביאה אף לו פעם ביום קדרה של הבשיל. בפלג המנהה היה נוסק משנתו: מכנימזאו עשרה בבית-המדרש היה קם ואייר קדיש דרבנן ולאחר מעריב שב אל מקומו ואל ספרו. אביו יושב בקרן זווית זו ולומד למנוחת נפשה של אידלה פרק משניות, וזקנו יושב בקרן זווית זו ולומד למנוחת נפשה פרק משניות, והוא נוטל טלית של הקדש, מקפלה ומניחה תחת וואטו וישן קצת עד שיוצא הצבור ומתעורר ונוטל ידיו ולומד.

וכשהיתה מדה העצבות נאחזת בו לא היה אובל ולא היה יוטה,

אלא היה יושב בלי שום תנועה ומהרהר בהבלי העולם עד מצוי הנפש. וכשהיה מרגיש בעיניו שמתקדרות ודמעה קרובה לבוא, היה עושה איזו תנועה לעכב אותה בעין, כדי שלא תבוא על־ידי־כך איזו קלות והנחה, ובמים אלו לא היה קורא, לא בתהלים ולא באיוב, שקריאתם היתה מביאה לו מנוחת הנפש. ועצבות זו חביבה היתה עליו ח"ו אפילו יותר מדף גמרא.

ימים היה קורא בספר „ראשית חכמה“ ועובר שם כל שבעה מדורי גיהנם ומקבל עליו במחשבה כל מיני העונשין על עצם הויתו בעולם. הכל הבלים, הכל הבל. הפלפול והכבוד, בית אביו וזקנו, מקום כבודו בבית המדרש, וגולת הכסף שבמקלו – הכל הבלים, הכל הבל. יהוא מְשֵׁה ציורי הגיהנם לנגדו תמיד והוברר לו, שבלה כל ימיו בעולם השקר, והריהו שוכח אפילו שחתן הוא וכלה יש לו ונאה היא, וכשהוא נזכר בה אינו נזכר בה אלא מתוך עגמת נפש שמקשרתו יותר לעולם השפל. כאילו לא אמרו רז"ל: שמצילות אותנו מן החטא!

צער גדול נצטער ר' אביגדור לראות את גרשום מסגף גופו כל־כך. חושש היה, שלא יתעורר בו ח"ו חולי הלב שקפח חייה של אמו. וכשבא ר' זונדיל לדבר על עסקי החתונה לא דחה אותו בלך ושוב, והגבילו את החתונה לימי החנוכה. סבור היה ששמחת התן על כלה תהא מישיבה את הלב.

(ב) מינון לשימחה.

ימות הקיץ, הנאהבים והנעימים, באו. השמש מאירה לארץ ולדרים עליה ברחמים. האילנות פורחים והגנים מהמלאים פירות. ולקי מוכר־ירקות בא כל יום אחר הצהרים לבית־המדרש ומוכר פירות לבהורים. מי רוצה פרי נאה לברך עליו, הוא מכריז ואומר: בחורים, ברכו על פירותי, שהקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבודו הצמיחם בהסדו הגדול וטפל בהם ונתן בהם טעם טוב!

הבהורים מבדחים דעתם בו ולקי משיב להם בפשטותו טיבו ושמחו, בחורים! רק על־ידי השמחה יכולים להחיות את הנפש.

פעמים שומע גרשום שיחותיו של זלקי, ואף הוא שח עמו שיהיה בטלה. סבור היה גרשום תחלה, שעם־הארץ זה מואוה לשמוע דבר תורה מפיו. אבל לא די שאינו שומע, אלא נכנס עמו בדברים, כאילו לו לבד נתנה התורה בסיני. ומה שיהתו – בענין התגלות הסוד האמתי וההקרבות לצדיקי אמת, לתקן שלמות היראה ולהעלות את העצבות למדרגת השמחה! דברים בטלים! – אומר גרשום ומפסיק באמצע שיחתו.

ומיד הוא קופץ למקומו וחוזר אל הגמרא הפתוהה בדאגה, כאילו השד שומר דפין כבר היה שם ונטל הימנו עשית מתורתו. ובחזרתו ה' יהו גונח מלבי: והשמחה מאין תמצא?

(ג) שני עולמות.

ר' אביגדור זמן עצמו לישון. המשרת הלך לו נעליו ונעץ לו רגליו באנפילאות והוא העלה אש במקטרתו והתהלך ארוכות וקצרות לארך ולרחב החדר, עד שהתפשט את מעילו ונשאר עומד בברוסליק של צמר. הגם שר' אביגדור עיף היה ולאות יתירה היה חש באבריו, נתעכב ולא עלה על מטתו. עכשיו שהלילות עדיין צוננים ותגורות פסקו להסיק ולהקם בהם שמיכה אי־אפשר — מה הנאה יש במטה. קם ר' אביגדור ונכנס לבית־האכל.

החדר נתכנס בשתיקה של לילות הספירה. ריח הריף של עלי קטרת, שחתך ר' אביגדור שעה אהת קודם לכן, נודף בכל החדר כולו. גרשום יושב וקורא בספר „ראשית הכמה“ ועיניו משוטטות בדמעות. נסהכל ר' אביגדור וראה המתמיד הזה, במה הוא עוסק. בקש לומר לו מה, והואיל וכבר קרא את שמע וברך ברכת הכפיל, נתקרא, שמא תתגלגל שיהא ארוכה, שהק ולא אמר כלום. פתאם ראה פת שלמה, ששיירו על השלחן, לא היה יכול לעמוד בעליו, גער משום „העורכים לגד שלחן“.

גרשום לא הרגיש עד עכשיו בכניסתו על זקנו, וגערותו זו, שדרך פתאם באה, דומה היתה עליו, שבעולם אהר באה. ומיד נתבלבל מקריאתו, הרים ראש והביץ לתוך החלל. עיניו נתפקקו בדמעותיהן והעולם הזה ועולם השאול והמהשכים, שהיו עדיין כשני עולמות, נתלכדו פתאם לעולם אחד. זקנו זרזו לישון. גרשום קם, ידיו גששו בין האולם ולחדר־המשכב כאדם שתועה בעולמו. שלא מדעתו פשט את בגדיו וקרא את שמע. ר' אביגדור שוכב על מטתו וכעלה עשן מקטרתו. נרו דולק לכניו והוא מבעבע גלגלי עשן כביבו. גרשום, שהיה רגיל לישון בבית־המדרש כשנרות הנשמה דולקים, שמח על אור הנר, שלא לישון בחשכה מיוחד בלילות.

(ד) אדם ובחמה.

שוכב לו הגוף הנגוף על מצע של חבן וכסתכל בפנימיות העולמות. גד ושאר כלאכי הבלה, שראה אותם תהלה בדמדומי ראייה בלבד, נשתלשלו פתאם בעצם היותם. נפשי, נכשי, כמה עלובה את, כמה אומללה את, כמה צרות כרוכות אחריך, בין בעולם הזה, בין בעולם הבא. העינים הנפוחות שוקעות על דמעותיהן, כל מבט טובע בדמעה. זדומים הריהו מעביר הדמעות על מצחו על־דרך שרמזו והתוית תו על מצחות האנשים, כי במצה נכתבים העונות. והוא מקבל עליו לישון עכשיו ולא לחשוב יותר בפגעי העולם, כדי ל־זק כחות נפשו לתורת ה'.

וכדי לישון מתוך דברי תורה, התחיל חוזר בכח מחשבתו על כל מה שלמד וחדש היום.

באמת לא חדש היום הרבה, שהרי תיכף שישב ללמוד באה סיעה של אברכים שעסקו בהלכות טרפות ומשכוהו לבית המטבחים לראות באברי הבהמות לאחר שחיטתן.

וכאן לא היה גרשום יכול להסיח דעתו ממאמר ר' יוסי: בא וראה, כמה בין בהמה לאדם. בהמה כמה יסורים סובלת בעולם, שוחטים אותה ומפשיטים אותה ואין עליה דין. אבל אדם כמה יסורים סובל בעוה"ז, ולאחר מיתתו, אם צדיק גמור הוא פוטרם אותו מן הדין ואם רשע גמור הוא דנים אותו בדינים חמורים וגו'. וכאן לא היה גרשום יכול לכבוש דמעותיו יותר ובכה קול מר מהפלטת הצער.

ר' אביגדור קפץ ממשכבו והעיר את בני ביתו. ר' משלם בא, כבש אלונטית בחומץ, שפשף על לוח לבו של בנו כדרך שהיה עושה לאידולה עליה השלום, שהיו כבורים, שנתעורר בו מיחוש הלב. אמנם מיחוש היה בלבו של גרשום, אבל לא על הדרך שחשבו אנשי הבית.

ר' אביגדור צוה, שיביאו אדרת השועלים שלו, וכסה בה את גרשום. ור' משלם לא זו ממתתו עד אור הבוקר. ידו החלושה מרחפת על מצה בנו, פעמים עם אלונטית לחה לקלוט את החום ופעמים להחליקו באהבתו הגדולה וברחמנותו. גרשום שוכב בין הכרים, זעתו שנקרשה על המצח ועל הפאות ואף הדמעות שפלטו עיניו עקמו צורתו קצת ונדמה לתינוק שמתחטא לפני אביו. מכאובי לבו ומוקשי יצרו, שהיו מעיקים אותו כל-כך, הולכים וניטלים הימנו בידיו של אביו. וכאשר הרגיש גרשום זאת, דמה בלבו, שאין זאת כי אם חלום. אבל צניעות היתה בו ושפלות היתה בו ואמר בלבו: כלום מראין לו לחוטא חלום נאה כל-כך! אין זה כי אם תעתועי הדמיון ואחיות עינים. הרבה לא היה בו כח לחשוב, כי כחו עזב אותו, אבריו נרדמו בשנה מתוקה ומתוך מנוחה שלמה שכב וישן עד ההשכמה.

הבוקר אור וגרשום נטל ידיו וברך את הבריא. החדר מתקרר והולך, אדרת השועלים שנתכסה בה נפלה תוך שנתו מן המטה, אבריו רועדים ופניו עומדים בחומם. גרשום כבש פניו בכר להפיג את החום כשגופו רועד מצנה וכח אין בו להרים את האדרת. זקנו מתהלך בחדר השני וקורא ברכת התורה, ר' משלם, שנרדם משהו, נתעורר בבהלה, משש מצחו של בנו ושחק אליו כדרך ששחק אב לתינוק. גרשום נהדבק באביו בכל-לבו והביט בו כאילו לא ראה אותו כמה שנים.

גרשום בקש לקום, אבל אביו מחה בו. כיון ששמע זקנו גוער באחיו הקטן: עצל, עד מתי תשכב? מגידי תהלים ודאי שכבר הגיעו ליום השלישי! – קם אף הוא.

ויום ממש, יומו של עולם הזה בא.

פרק שביעי. על הלחם.

(א) סעידת הודאה.

רצה רבי אביגדור לשעשע לבם של בני ביתו, קשב ומצא שהתנו נכנס לשנת שלשים ושש וראוי לעשות סעודת הודאה לשמו ית', שיצא מכלל „אנשי דמים ומרכה לא יחצו ימיהם“. עמד וצוה את השמש להזמין את הקרובים לכוס של ברכה בערב, ואת זלאטי המשרתת שלח עם מטעמים לבית הכלה.

(ב) מניחה.

באולם הגדול, אשר שם האספקלריה המאירה, עומדת מנוחה, כלתו של גרשום, וכדרך בנות טובים קודם כלולותיהן הריהי מעלה על עצמה כמה שמלות, זו אחר זו, לובשת שמלה ופושטת שמלה, פושטת שמלה ולובשת שמלה ומתקשטת בקשוטיה, מתוך שנוי מחמת ימי הספירה, ומסתכלת במראה לנוי. והמשרתת השכורה מריה בשרה הענוג יורקת ג' פעמים בבבואה שלח כנגד עין הרע.

ובנות העיר, הכשרות והצנועות, חברותיה, נכנסות לסיע לכלה וליעץ אותה על עסקי בגדים ותכשיטים. אחת מספרת: חזר אבא מבית-המדרש ושה, שנתפלפל רב המדינה עם גרשום כל היום כולו, וחברתה מוסיפה ואומרת: ולא עוד, אלא שהרב בפירוש אמר: מימי לא נצחני אדם הוץ מיניק זה! ושתייהן מסיכות כאהני: ומתנת דרשה ישלה לו התרת הוראה. עורכת מנוחה לפנייהן כלכלה מלאה פירות כדי להפסיק שיחתן. עד

שהיא עושה כך, שגר הקדוש ברוך הוא שתי דמעות לתוך עיניה. מגביהה מנוחה שתי עיניה הצנועות למעלה ושומטת ראשה לאהוריה, אילי תהורנה דמעוניה למקומן, כדי שלא ירגישו בהן חברותיה.

אבל נשים דעתן קלות, לא תראינה ללבב, וממשיכות שיחהן יותר ויותר. זלאטי המשרתת, שבאה מבית רבי אביגדור להביא לכלה ולמחותנת מטעמים, כי לא תאכלנה עם האנשים להם בערב זה, הריהי עומדת ומזינה עיניה בנוי יפי הכלה ואומרת לה כמה דברי שבה ותהלה. ולא נתקררה דעתה עד שקראה לה בת-מלך היפה בבנות וסיימה בברכה:

יהי גועם ה' עליך ותוכי ליכנס לחופה בשעה טובה ומוצלחת וצאצאיך ימלאו בחייכנסיות ובתרימדרשות. ואני זקנה בלה אזכה לשאת על זרועותי את נכדיך

ובטרם תשיב לה הנערה על ברכתה, כרכה עצמה זלאטי אליה ולחשה לה מפה לאין. שהלשה דעתו של הרב מהכת נפלאות ידיעותיו של גרשום.

וכדי שלא תזוה דעתו עליו השיאו לדבר אחר. ולמה השיאו לדיני טבילת נשים, שגרושום שפנוי הוא עדיין אינו בקי בהם כל-כך. שומטת מגוחה ראשה לאהוריה לגלות דעתה, שאין שיחתה נוחה לה. לבסוף הריהי גותגת בשיר קולה, אולי ינוחו מורשי לבה ורנח לה.

פרדלי ישבה עגומה,	— בואי היפה בבנות,
על פניה עצב רד,	בזקב אצעה הדרכים,
עבר ופסלן סובינקי,	בקולי אם היום השקמי,
ונפשו בה חשקה מיד.	לך אהן אוצרות מקלים.

אם אבד ונעלם אוצרה,
 כה יתנו אוצרות מקלים?
 פרדלי ישבת עגומה,
 נכונים בקרמל הדרכים.

רואות הבנות ואינן יודעות, מה הן רואות. אבל שמו יתברך כבר הטביע מין כח בנגון האמתי, שמשכיח הבלי העולם הזה ומעלה נפש השומע לעולם אחר. מתהילות אף הן שרות עמה ומתק קולן הולך עד הערב.

(ג) רב המדינה

ר' אביגדור, שפרנס העיר היה ושאר-בשרו של הרב היה, נוהג היה, כלי-אימת שהיה הרב בא לעיר לשום עין השגחתו עליה, לעשות פרה גדולה לכבודו. אבל עכשיו נשתמט הרב מכבוד זה מפני צער אכסניה וצוה לרתום את המרכבה ולנסוע.

אמר לו רבי אביגדור: גאון זה בא לבית מעוני ויפטר בלי לינה? הרי בין כך ובין כך הכל מוכן ועומד לסעודה!
 ציית לו הרב ונשאר לסעודת ההודאה.

ולכבודו של הרב שנה רבי אביגדור פרשת הקרואים והזמין שאר י"א הפרנסים וז' טובי העיר. נתקבץ מנין הגוי ומנו ב, אלהינו בשופי.

(ד) אנשי השם

כדי לקיים מאמר חז"ל: נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובים בסעודה אלא אם כן היו יודעים מי מיסב עמהם, פתח רבי אביגדור ואמר: רבי! הקצין הזקן היושב לימין מעלתו הוא רבי יעקב ברבי יצחק הי"ד, מבני בניו של רבי פישל החולב, שלא היה טועם טעם בשר משבת לשבת, והוא מגזע השליה הקדוש.

והקצין היושב אחריו הוא רבי משה הכהן בן בתו של הרב אהרן
 אמת, הזכירוהו רבני הדור בתשובותיהם. והוא הכה בשבט פיו את אנשי
 הכת הארורה שבתי צבי.
 והקצין היושב אחריו הוא רבי יוסף-שמואל, אשר שמו כשם זקנו
 רבי יוסף-שמואל מקראקא, שלמד כ"ה שנה תורה מממד ושנה כל הש"ס
 מ"ב פעמים וק"ם ודברת ב"ם.
 וכך היה רבי אביגדור מפרש והולך יחוסו של כל אחד ואחד מן
 הקצינים החדשים, שנבחרו לפרנסים ומנהיגים באותה שנה.
 כספרים הקדושים בארון-הספרים הרי הם יושבים זה אצל זה. ומה
 שאין בזה יש בזה.

ה) ער הלהם.

בית רבי אביגדור מאיר בכמה גרות והשלחן מכוסה במפה לבנה
 ונקיה, וכדי לעשות היכר להורבן ירושלים פרקו חוליה אחת מן השלחן
 שלא כסוה כלל. אף-על-פי שסעודה זו סעודת מצוה היתה, לא רצה בעל
 הבית ליטול גדולה לעצמו, ונהג בזה כבסעודת הרשות. רק שהוסיף כמה
 תבשילין, מה שאין כן בשאר ימות החול, שיוצאים בשני תבשילין בלבד.
 השמש הביא כד מים וקערה ובא ועמד לפני כל אחד ואחד. נטלו
 ידיהם לסעודה וקנחו עצמם באלונטית התלויה על כתפיו. הרב בֶּרֶךְ על
 הלהם וכל המסובים הניפו להמיהם וברכו.

והמסובים יושבים מדובקים בהשי"ת, לבל יבואו ח"ו מתוך מאכל
 ומסתה לידי גכות וגובה הלב, והתבוננו התבוננות יתירה בברכת השלחן,
 שיהא שלהנם שלהן אשר לפני ה' ויתמשך לבם להשי"ת ולא למאכל
 ולמסתה. ורבי אביגדור פָּבַד את הרב, שיבֶּעַם השלחן מגדולת תורתו.
 הרב קנח את זקנו ואמר:

כדי שלא יאמר בעל הבית, אוי לי שנתתי מפתי לעם-האֵדָךְ, ראוי
 היה, שאתחיל בדבר הַלְכָה, אבל מה אעשה וחכמינו ז"ל הזהירו, שלא
 להשתמש בכתרה של תורה.
 הוסיף רבי אביגדור:

במה דברים אמורים, במקום שכירין אותו. אבל במקום שאין מכירין
 אותו, בפירוש אמרו רבותינו ז"ל: רשאי לומר, צורבא מרבנן אני. ולגבי
 דידן, שאין אנו מכירין גדולת תורתנו כראוי, בודאי שיש בזה מעין מקום
 שאין מכירין אותו.

והקצינים הניחו פרוסתיהם מידיהם והגביהו ראשם למעלה לזון את
 הנפש המשכלת מדברי הרב. רק ר' זונדיל, שהיה חושש בשניו, שרה פתו
 ביי"ש. ונתנה על-גבי השן הרעועה. הרב הציץ בחללו של החדר וצמצם
 את מחשבתו לומר איזה פלפול; ביי"ש שראה את ר' זונדיל שורה פתו
 ביי"ש, אמר:

ראיתי מעשה ונזכרתי הידוש בדברי הרמב"ם ז"ל
 מיד הניח אף ר' זונדיל ידיו מן הלהם וְכַנֵּן עֵינָיו כְּלָפֵי הָרֵב.
 הוסיף הרב:

מובא ב"ד החזקה" הלכות ברכות: הפת שפתת אותה פתים וכן השורה
 פתו בין אינו מברך המוציא. ויש תימה בדברי רבנו, שהוא אומר תחלה
 הפת וכו' עד אם יש בפתיתין כזית או שנכר שהן פת, משמע אפילו אין
 בהן כזית, דבהדא סגי, ואחר-כך הוא אומר ואם אין בהן כזית או שעברה
 צורת הפת בבישול, משמע אפילו יש בהן כזית.

הניעו המסובים בראשיהם ואמרו:

באמת פלא הוא!

והרב פנה כלפי גרשום ואמר:

גרשום, ומה אתה משיב על זה?

— לפי עניות דעתי נראה, שיותר גרעון הוא כשעברה צורת הפת
 לגמרי מכשנשתנתה צורתה, ולפיכך, כשלא נשתנתה צורתה אפילו אין בה
 כזית מברך המוציא, וכשיש בה כזית אפילו נשתנתה, כיון שלא עברה
 לגמרי מברך המוציא, אבל כשאין בה כזית ונשתנתה או כשעברה צורת
 הפת, אפילו יש בה כזית מברך בורא מיני מזונות.

באותה שעה צהבו פני הרב ואמר: קלוס! קלוס! ור' משלם אמר: אם

חכם בני, ישמח לבי גם-אני! וכל הנדה עונים אחריה: יאה! יאה!

גרשום הרכין ראשו והזר על כמה מקראות ומאמרי חז"ל שמרחיקים
 את האדם מן הגאווה, כגון: אדם להבל דמה, ימיו כצל עובר; אם יעלה לשמים
 שיאו וראשו לעב יגיע, כגללו לנצח יאבד, רואיו אחריו יאמרו אזוי, וכדומה.

בתוך כך הביא השמש קערה מלאה דגים ור' אביגדור בעצמו
 ובכבודו קבד את הקרואים כל אחד ואחד במנה הראויה לפי כבודו, ונתן
 גם למסרת והזהירו שיברך.

הדגים היו יפים בטעמם והרב אמר:

רבי אביגדור, באמת מנין טעם של שבת יש בדגים אלו?

השיב ר' אביגדור:

רבי, מה הפלא אם כבודו טועם טעם שבת בדגים. הרי תמיד חכם

תמיד בבחינת שבת הוא.

ובאמת הדגים היו טובים בטעמם מאד, כי ר' אביגדור בעצמו

ובכבודו הטריח עליהם לסדר בשולם כדרך שהוא עושה בערבי שבתות.

החזן קם ויטת את ימינו על אזנו והצהיל קולו בברכת מי שברך

לר' משלם בעל השמחה, וכל הקרואים ענו אמן בנועם הלל. ואף הרב,

שלא היה טובל סלסולי החזנים בשעת התפלה, נהנה הפעם כנגן המנגן

ואמר בפירוט: ייטר כח הנין! ושאול, נגון זה מנין לך?

והחזן שח, שקבלה הוא לו מאביו ואביו מאביו. כי ידע החזן תכונת

הרבנים, שאין דעתם נוהה מן החדש, ובפרט שנגון זה שמע מפיו עובר

ארח ומאנשי הכת היה.

כנגן הכנגן נטל הרב את הפנקס והפך את הדפים. וכאשר ראה דף חלק באצבעי שאל למה היחו הדף חלקי.

וכאן נתעורר הנאמן דמתא ואמר:

מקום הניח לספר מעשה רבי אביגדור, אשר הגלה את אוריאל ראש בריוני בערב שבת עם חשיכה עד אשר יערה עליו רוח ממרום להביע כיד השיר והמליצה.

אבל רבי אביגדור השיאו לדבר אחרי כדי שלא יתנו לב לדבר קטן שזכה והרבי שהיה נוסע לפקח על עסקי הקהלות, ספר מעשה באכרך אחרי שברח מבית חותנו אל רבו והשיבוהו מן הדרך וצוה לגזור לו פאה אחת וחצי זקנו לאות לבני-מרי.

וכשהמשיכו המסובים דבריהם באנשי הכתי נקש הרב באצבעו ואמר: רבותי דברים בטלים! אין הענין שזה בנוק הדבור, אבל שמעו דבר פלא, ששמעתי מפי רבי זלמן כרגליות מבראד.

והרב ספר:

כידועי פירושו של הרמ"א על הטור לא נדפס אלא קצורו ופעמים אי אפשר להבין הכונה ואילו בשלמותו הועלת גדולה לעולם. ושמעתי מפי ר' זלמן, ששמע מפי אביו ואביו מאביו, איך מחמת דבר ר"ל ישב זקנו הרמ"א ז"ל בכפר אחד סמוך לקראקא ונשארו שם כתבים הרבה משלו והובאו לבית גנזיו של השר, ומני אז נתעלה השר מאד, וילך הלוך יגדול עד כי גדל מאד, והחזיק בכתבים ולא רצה למסור אותם לשום איש וצוה ליורשיו אהריו לנהוג בהם כבודי. ובכל שנה שוטחים אותם בהמה לבל ירקבו הלילה.

והרב הוסיף בשם ר' זלמן, ששמע מפי איש-אמת, שראה אותם בשעה שהוציאו אותם לשטחם.

הרב סיים את ספור המעשה וזעיר שם זעיר שם נאנחו המסובים: מי יודע אם עדיין קיימים הם?

(ז) עיר הארץ ועל המזון.

הנרות שקעו בתוך מנורותיהם. השמש הביא שכר לברך ברכת המזון על הכוס. נטלו ידיהם בכלי והשפילו ראשי אצבעותיהם למטה, כדי ליתן לכח הסומאה חלקו זו זוהמת הידים.

ולאחר שהתענגו על השולחן במאכלים טובים זכרו את ירושלים ואת היכל המלך שנחרב, ונגנו בקול עצוב מאד מזמור על נהרות בבל. ובעל הבית פכד את הרב לזמן. לקחו את הבשר ואת הלחם שנשאר ונתנו לפני המברך וסלקו את הסכין מעל השולחן.

והרב נתעטף בבגד עליון כמו בשעת התפלה, כדי שיהא עליו מורא שמים יותר ולא יתגאה כשאכל ושבע ודשן. והניח הכוס על כף ימינו

והאצבעות זקופות וברך בקול רם, מלה במלה, בנחת ובמתינות. והמסובים הודרו לסיים קצת קודם וענו אמן על הברכות. והרב שתי במתינות והפטיר באנחה. והקצינים פרשו לבתיהם ונהגו לומר זה בזה מתוך דברי תורה עד שעלה עמוד השחר והגיע זמן קריאת שמע כל שחרית.

גרשום ישב במסבה נאה זו של תלמידי חכמים ולא מלאו אזניו משמוע נפלאות הרב. והודה לה' בלבו, שאין כאן אף אדם אחד, שיזכירו אותו מעשה, שלא התגבר על יצרו ונשאר להתפלל בבית הפלתם של אנשי הכת.

פרק שמיני.

צבי לצדיק או על אם הדרך.

(א) במחשכים.

אף-על-פי שהאריכו אמש בסעודה, לא נתרשל גרשום ועורר את השחר בלימודו ולא פרש ממשנתו אלא לשעה קלה לקנות עוגת דבש למען הפיג מאתו חולשת לבו. ואף בטול קל זה לא מדעת עבמו עשה, אלא מדעת אביו, כי כן צוה עליו אביו במצות כבוד אב. תורה בעולם ואסור למלאות ימיו הבל; תורה בעולם וללמוד הוא צריך. וכך היה גרשום לומד עד שרפה כחו ושפתותיו בלו מן הלימוד. וכשהיה מרגיש בהלישת כחותיו, היה נוטל ספרו של אבי אביו, לחזק כחותיו הרוחניים, והיה מעיין בהקדמת המהבר המשולבת מכמה מליצות ואמרי חן והיה קורא את מגלת היוחסין שלו, קורא והולך עד הדורות הראשונים, גאונים מופלגים אנשי השם, שמסרו נפשם על קדושת השם.

אבל כאשר שם אל לב התכלית בזה העולם, נתמשכה עליו מין עצבות גדולה מאד. אמנם גרשום יעשה כמה תחבולות להסירה מעל לבו, וכשהיתה מדת העצבות פוגעת בו, היה מושך אותה אל הגמרא, והיה לומד בקול צלול, נעים וערב, עד שהיה מעיר ומעורר אהבת ה' וחפץ חכמה ומוסר בנפש השומע. לילותיו פנו כמו הגה וימי הקיץ כצל כנטותו. פעמים אחר הצהרים היה אביו בא לבית-המדרש והיה מצוה עליו במצות כבוד אב, שילך קצת לחוץ לשאוף רוח צח. גרשום שמע לו והיה

מטייל ארוכות וקצרות, ובדרך הלכו היה סר לבית-הקברות, אשר שם
 סמונת עצמות אבותיו הקדושים, להשתטח על קבריהם.
 הבריאה משחקת לו פנים, החמה מקשטת את כל העולם כולו, אילנות
 ושיחים עומדים ביפים והסדה מעלה ריחות נעימים. אך אם שלות האמונה
 אין, מה יהנו ומה יוסיפו כל מתנות הבריאה!
 ודוקא באותם הימים הנאים משתוקק היה גרשום לימות החורף, עת
 שהארץ עטופה שלג. אולי יתמרקו עונותיו בגלגולי שלג ורפא לו.
 וגרשום טרם ידע כאור אמתת הצדיקים.

(ב) המהכים ליום גיל ואיגנו.

הלא פקודי ה' ישרים משמחי לבו - אומר לו אברך בבית-המדרש -
 ופתה רואה אני שאתה לומד ופניך זועפים!
 וגרשום נאנח מלבו:
 נהירנא כשהייתי לומד דף גמרא ואורו עיני; ועכשיו, מה אמר ומה
 אדבר, אלהים מצא את עוני!
 ובדברו שטפו נהרי נחלי דמע מבין ריסי עיניו השחורות, כי הרגיש
 עוצם ריחוקו מהש"ת ומתורתו הקדושה, כי לא היה מרגיש הטעם האמתי
 בלימודו ולא היתה לו שום קורת-רוח והנאה מחכמתו והיה נעזב בעיניו,
 נעלב. הרי השפיע לו הקדוש ברוך הוא קודם שלוח קצת והרימו קצת,
 אבל באמת לא הרימו אלא כדי להשליכו יותר.
 „נפלה לא תוסיף קום“, נפל פסוק לתוך פיו, מאיגרא רמא לבירא
 עמיקתא“.

כמה פעמים נסה לעיין בספרי יראים, אולי ישלח ה' אורו ואמתו.
 אך תנחומין לנפש אין.
 האדם יראה לעינים!
 וכל רואיו אמרו:
 מכתת גרשום גופו בתורה! - והתברכו בו ושמו בן מבטחם.
 רק אנשי הכת נענעו בראשיהם והפריזו באצבעותיהם:
 קללת צדיק! קללת צדיק עושה רשם!
 אבל למה היה גרשום דומה? - לחתיכה של משי, שלוקח החייט וחותכה
 לגזרים ועושה הימנה מלבוש נאה. ואילו לא היה חותכה תחלה, לא היה
 יכול לעשות ממנה מלבוש!

ר' אביגדור אמר לר' משלם חתנו:
 אפשר טוב לו לגרשום, שיסע לישיבה משיעאר כאן. משנה מקום
 משנה מזל. ולא יהא תוקע עצמו בעצבות משונה זו. ימי החתונה עדיין
 רחוקים הם.

אף־על־פי שהיה קשה לו לר' משלם לפרוש מבנו, נענע בראשו והסכים.

אך ענין הנסיעה נדחה מיום ליום, כי רבו החסידים המתפרצים בעיר והמה הושיבו בכפר הסמוך את זנב־לבעריש השוחט, שהעבירו ר' אביגדור משחיסתו, ואליו באו כל אנשי הכת לשחוט להם עופות – ור' אביגדור היה טרוד ראשו ורובו לקרא לאספה גדולה ולהמתיק סוד במה לעצור בעד הרעה הזאת.

ענין האספה הטריד אותו מאד ונסיעתו של גרשום מכלל מחשבה לכלל מעשה לא באה.

וגרשום נשאר לו בשבוש, לומד לו ביחידות בבית־המדרש הישן. ואברכים מערים אחרות נמצאו בבית־המדרש, שהיו מגודלים בקטנותם בין החסידים והיו כרוכים אחרי צדיקי הדור שלא מדעת חותניהם, והמה דברו עם גרשום מדבקות האמונה האמתית ומשמחת האמונה האמתית ומהרב ר' אוריאל אשר בצלו יהיו

ואברך אחד ספר לו, איך שהיו לו בלבולי אמונה ר"ל ואיך שזכה להתקרב לצדיקי אמת וזכה ליכנס לאמונת חכמים, ואיך שנמשכה עליו יראה קצת ונשתנה בכמה דברים. ועדיין היה תועה ולא ידע בין ימינו לשמאלו, כי לא היה לו מנהיג כראוי, עד שזכה לאור באור פני הרב ר' אוריאל ולקבל הימנו יניקה רוחנית ולעבוד את השי"ת באמת.

(ג) צבי לצדיק

יום יום היו כדברים אליו וכל החיל הזה לא נגע בלבו ודחה את האברך בכמה דחיות מחמת ההתנגדות.

אך פתאם התחיל לבו פועם בחזקה ונתעורר בו חשק גדול מאד לעלות אל הרב ר' אוריאל ולא ידע מה זה ועל מה זה, אך התשוקה גוברת ומתגברת ובווערת באיך־הפוגות וכח אין בו עוד להתגבר עליה. מה זה עשה אלהים לזו הלא דבר הוא!

אך גרשום לא יכול לגלות לשום איש מאנשי ביתו ומקרוביו את הדבר הזה, כי ידע כי יפלא בעיני כל. ובעצמו ירגיש, כי כח אין בו עוד לנצח על התשוקה הזאת. ויקם ויקח את צרור חפציו ויצא את העיר וילך בדרך העולה אל העיר אשר שם הרב ר' אוריאל.

(ד) לחם שערים.

והמתנגדים נלחמים בחסידים, ויגרשו החסידים איש מבית חותני ואת נשיהם הוציאו מחיקם, את חלונותיהם שברו ואת ציציותיהם טנפו ובבית המרחץ דנו את כובעיהם ברו. הין, וגם בבית מקדשם המעס שלחו יויהם לא אחת ושמים.

והיה אם עמדו החסידים בליל שבת והתחזקו מעט בפיוט לכה דודי והפכו פניהם לדלת לנגן בואי בשלום — ובאו ערלים שכורים ויפשטו ידיהם בנרות השבת וישחיתו את אור ה' עד בואך אל גר הנשמות, ולא ישאירו אור בבית־התפלה וגר ומנודה ועששית. כי הם שכורים מין המתנגדים ובאו מדי פעם בפעם לכבות אורם של שונאיהם של ישראל.

ויהי כי זעקו החסידים אל השר על־אודות הערלים, וישלה השר ככה עולים מעבדיו ויהרסו את בית־התפילה בלילה. וישכימו החסידים בבוקר והנה נתן בית־התפילה ולא נשאר ממנו אבן על אבן, ויקומו וילכו כל הבוקר ויקחו את טליותיהם ויתפללו בנפש נכאה תחת רקיע השמים. והגם שהיו טעונים יסורים, לא חשך אור נפשם והפליאו עצה ונוחם בכוח האחדות אשר ביניהם, ויחזיקו איש באחיו ובידי זנב־לבעריש השוחט, שהעבירו ר' אביגדור משחיטתו. והפונדקאי, שנעשה אושפיזכין לר' אוריאל בשבת שגלה משבוש, פנה מקום בבית לשוחט. וכל אנשי הכפר והסביבה מביאים את עופותיהם אליו לשחוט, וככה פעמים בשבוע יורד לשלם־זושא הקצב הכפרה, פעם עם עגל, פעם עם כבש. והכתנגדים התקבצו בבית ר' אביגדור לטפס עצה, מה לעשות עוד לאנשי הכת לעצור בעד הרעה.

(ה) על אם הדרך

הם בבית ר' אביגדור ומשלים־זושא הקצב נוסע לו כדרכו אל הכפר ועגלה לו מכורבלת על עגלתו. וירא והנה איש שוכב סרוח על אם הדרך בפשוט ידים ורגלים.

ויאמר לשלם־זושא בלבו: אך עני הוא ואעירנו. ונהנה הנאה משונה על הכציאה שהומין לו השיית בדרך לשתות, להיים עם יהודי.

ויקרא:
עוה, למה תישן, המבלי אין ספסלים בבית־המדרש שכבת לישון על אם הדרך?
ותוך כדי דבור הניף את שוטו עד כי רעם האויר לקול המית קשקשו.

ויחל עד בוש והנה איננו קם.

ויקפוץ מעל העגלה והנה גרשום נכד הפרנס שזצב ברצה כמת.

ויקה אותו הקצב על זרועותיו וישב עמו העירה.

והאנשים אשר בבית ר' אביגדור ראו את משלם־זושא הולך ונוסע וקרב אל בית ר' אביגדור, וירימו את קולם ויצעקו:
הנה הוא הטבח הכוזבץ הזה, שותפו של עמלק!
ומהם קפצו לקראתו לדבר בו בחזקה.

לא הכפיקו לצאת עד שנכנס אליהם וגרשום נכד הפרנס מושכב לו בין זרועותיו, כפק חי ספק מת.

ויספר להם ככל אשר קרהו בדרך.
 אלמלי היה משלם השא יודע, להיכן גרשום הלך, היה מרכיבו על
 כתפו ומעלהו לשם.

גרשום חזר לחיותו, אך בבית פחדו פחד, שמא נתעוררה בו מחלת-הלב
 שבה מתה אמו.
 אכן כח הוא באנוש, ובחסדי ה' נתגבר על מחלתו. ולא היו ימים
 מועטים עד שהבריא ובן ברכת הגומל.

גרשום קבל את מחלתו כעונש מן השמים על-שום שבקש לצאת חוץ
 לשיטה.

בעת חליו קרא בכמה ספרים המושכים את הלב וביניהם ספר „ציצת
 נובל צבי“, אשר בו יסופר תעלולי שבתי צבי וסיעתו. ועל-כרחו היה נזכר
 באנשי כת החסידים ועיניו השכו מגודל הבושה, כי קרוב היה כמעט
 אליהם. והיה קורא על עצמו המקרא: למען ענותך להיטיבך באחריתך,
 שיסרו הקדוש-ברוך-הוא כדי להיטיב לו באחריתו.
 ומכאן ואילך היה קורא ושונה ולומד ומתפלפל בדבוק הברים, כדרך
 הלמדנים הפלגאים, עד שבא ה„חזור“ והחזירו לשרשו האמת.

פרק תשיעי*.)

עלית נשמה

מתחלה לא היתה דעתו של אותו „חזור“ להכנס לעירה זו כלל. יודע
 היה, שיושביה שבושים גמורים הם, ולבותיהם של אלו אף-על-פי שהם
 פתוהים לתורה כפתח של אולם אין תמימותה של תורה נכנסת בהם כלל,
 ואיך יעלה בידו להפיח בהם יראת שמים ושמחה של מצוה? אבל מכיון
 שהחשיך לו בדרך וערב שבת בין השמשות התחיל ממשמש ובא, נטל
 חפציו וטלטל עצמו לתוך בית-המדרש, נתקפל שם בקרן זווית וקדש עליו
 היום.

לאחר שנגמרה תפלת ערבית ואמירת פרק במה מדליקין, נתקבצו
 כמה בני-תורה לשיחה של תורה. התחילו מנצחים זה את זה בהלכה. הללו

* פרק זה כבר נדפס במקום אחר.

אומרים כך והללו אומרים כך. נתיגעו כולם ולא היו יודעים לבוא לידי מסקנא. נטפל אליהם אף אותו חוזר, נתערב בין הכפלאים והשמיע דעתו. צשו אזניהם כאפרכסת וראו עהלכה כמותו. נהן ר' אביגדור עיניו בו והכיר. שמופלג גדול הוא. סצר בו, שיהא שובת בביתו. געתר לו החוזר והלך אחריו.

נסתכל החוזר בהתנהגותו של בעל-הבית. אין זו מן המדה כלל — יושב לו זה בראש השלחן, ראשו ורובו בכסר, וחתנו יושב לימינו, ראשו ורובו בספר. כצחם געשה קמטים ונטפי זעה מטפנפים ויורדים לתוך הרוטב שהביאו לפניהם, ועיני שבת המלכה מציצות אליהם בהמון רחמים רבים מן הרוטב והם אינם כפנים לבם אליה כלל, וסביב להם שאר בני הבית יושבים בדרך-ארץ ומכתינים לגדולים שיהיילו ופשטות של חולין נודפת מהם. באותה שעה נזכר החוזר ברבו הקדוש שליט"א, כיון שמגיע ערב שבת קודש אחר חצות, הריהו שליט"א תולה נשכתו של חול במסמר על-גבי הקיר, שלא חח"ל, הס ושלום, קדושה של הנשמה היתירה. נתמלאו עיני החוזר זמעות: רבונו של עולם, למה אוי, למה למה למה גרשתי כהסתפח בנחלת צדיקים והוכחתי לכתה רגלי במדבר שכתה. ואני אמרתי, אכע על-פני תבל להוכיח בכישור ענוי ארץ, לנחותם במעגלי צדק למען שכך, ואמנע את נפשי כטובה ולא הרהרתי אחרי כדותיך הלילה, ועתה ראה גם ראה, אבי, כמעט נלה בחולין רוחי ונשכתי נכמנה בהול.

בתוך כך נשא ר' אביגדור שתי עיניו כחוך כפרו ודק כמה דיוקים בסלפול. געה אחריו ר' נש"ם והיה סובב את כל ההלכה עד שחזר למקום שפתח ואמר: אנא לא הוה אמינא הכי, אלא... לא הספיק לגמור עד שנכנס גרשום בטובי הדברי והתהיל מתנכח עם אביו וזקנו. תלי תלים של הלכותו תלי תלים של בקיאות! והחוזר יושב לו ושומע. מטמאים הם את הטהור ומעלים הרים בסברה ואין רואה להעלות את הנפש. יצא אף הוא עמהם במ"המתה של תורה.

רוצה היה תחלה להראות להם תורה שדרכיה דרכי נועם, אלא שראה שלא זה המקום ולא זו השעה, שכא יכיר הפירוס כהיתו ויגרשנו. שמא יכיר ויגרשנו — אלא ודאי יכיר ויגרשנו. עד למוצאי שבת אפשר יניח לו, אבל מיד אחר הבדלה כלה יגרשנו מביתו. והוא, החוזר, הרי דעתו עוד להיות כאן, דין היא שישאר כאן, שהרי תהה על נקנו של הבן וראה שכלי יקר הוא ומוכשר לקבל טהרה, וחובה עליו להציל נפש אחת מישראל. לפיכך סתם את מעשיו, הצניע הליכותיו וכבש את תורתו בתוך מעיו והשיב מה שהשיב והתהכס להתנהג כאחד מהם, כלומר, כברי-אורין עובר ארח, שמצינים כמותו בכל תפוצות ישראל, עד שתהא השעה ראויה להוציא חמה מגרהיקה.

כך עברה עליהם שבת קודש.

כשעברה שבת קודש והגיעה שצתו של החוזר לפרוש, מצא אכת"א לעצמו כדי להשאר בשבוש. גענה לו ר' אביגדור, ולא עוד, אלא ששכת

על כך. תלמיד חכם שכמותו בא בצל קורתו, למה פנהו כל־כך להפטר ממנו! אדרבה ינוח קצת, הנה ביתי פתוח לפניך, בטוב בעיניך שבו! שמח החוזר וראה מעין סייעהא דשמיא בכך. עכשיו, מכיון שעלה לו זה, יעלה בידו, אם ירצה ה', לפרסם תורתו של רבו, וה' אורו וישעו ישלח אורו ואמתו לעשות לה נפשות רבות. ולא עוד, אלא שקולה נפש זו של נכדו של הפרנס כנגד כמה מישראל. בעצם הענין אין שום הבדל בין ישראל לישראל, ברם הבדל גדול יש בין נשמה לנשמה. וכשם שיש נשמות בעולם, שמקור מחצבתן מן הראש, אף כך יש לך כנגדן, נשמות מן העקב, היינו ששורש יניקתן אינו אלא מן העקב ולמטה, ועל כגון אלו היה הזקן, נשמתו בגנוי מרומים, אומר: „פיאטע־נשמות“, לשונו ממש, ונשמה זו, נשמתו של גרשום, גדולה היא ועתידה שיהפשט אורה על כל העולם כולו, וראוי היה שיחד עם האור תבוא אף חמימות, אותה החמימות, שתבל ויושביה כמהים לה ככה.

פנה להם ר' אביגדור חדר מיוחד והיו לומדים שניהם כאחד. היה החוזר יושב בכלוב היגון ובמאסר התקוה, והיה מתקין את הבחור בפרוזדור התורה כדי שיכנס עמו אחר־כך לטרקלין של ח"ן והיה מצפה לפעולה טובה, בעזרת השם ית'. וכך היו יושבים ולומדים, היו חוזרים אחר כל דבר סתום בש"ס ובפוסקים, זה מחוה דעתו וזה מחוה דעתו, עד שיוצאת ההלכה ברורה כשמש. וגרשום רץ כאחד הצבאים אל מערכת השלמות, ובכל עת ורגע הריהו מרחיב כחות נפשו עד הקצה אשר יוכלו להתרחב. בא וראה: זה הקטן גרשום אין כל נסתר לפניו. אין לך כל פלפול ופלפול, שאינו מוליכו אל דרך השכל הישר.

יום אחד אמר לו החוזר: אפשר נלמד דף גמרא פשוט! תמה העלם: מה על־ככה ללמוד דף גמרא פשוט? למדנים אלו, שכל רז, ברוך השם, לא אניס להם, יעסקו בדברים של תינוקות של בית־רבן, כאילו אין להם בעולמם למעלה מזה.

שתק החוזר ואחר־כך אמר לו:

בא וראה, כמה סמויות עיניהם של בני־אדם. אדם רואה דבר, מיד נדמה לו כמה פשוט דבר זה. אבל באמת כמה רמזים יש בו! כמה ענינים תלויים בו! ועליהם הכתוב אומר: ואל פעל ה' לא יביטו! והיה מברר והולך בזה הענין דקדוקים נוראים.

וכיון שנפתח לבו של גרשום קצת להביט אל סוד אלוה, שמרומז בדברים הפשוטים, התחיל החוזר מעלה אותו על שלבי החכמה יותר ויותר, והיה מוליכו ממדרגה למדרגה עד שפגל את דעתו להבין ולהשכיל, מה שלא זכה תלמיד חכם שבשבוש מימיו. וכשכבר הגיע למדרגה גדולה בדרכי השם וקנה לו בחינה והסתכלות בשני העולמות, עמד החוזר ומסר לו דבריו

הקדושים של הוקן, נשמתו בגנוי מרומים, שהיה אומר לפניו ית': רבנו של עולם! מותר אני על כל מה שיה לך בעולמך, על גן-העדן ואפילו על שערי אורה, על הכל אני מוחל לך, רבנו של עולם, במחילה גמורה. רוצה אני רק בך, אותך לבדך, כביכול!

באותה שעה גודעזע נרתיקה של הנשמה הקלושה וכל „שבוש“ נחתכה הימנה פתאם בבת-אחת. וכסופים, שמעולם לא זכו להם אנשי שבוש, התחילו מתנוצצים בתוך לבו ומנצנצים מתוך עיניו העמלות בעמלה של תורה ומבקשים מה למעלה, למעלה! אך אצבעות ידיו הרכות והענוגות בתעוררו והיו מגששות בחללו של עולם כאשר יגשש העור באפלה. ומכאן ואילך נשתפכה בו מעין מרה שחורה ויגונו של עולם עשה עיטוף ועיטור לנועם פניו.

הרגיש ר' אביגדור בשנוי זה. היה רואה ואינו יודע מה רואה. סבור היה, שמא שוב פעם חזרו לו לנכדו, חס ושלום, פעימות הלב שמתה בהן אמו, עליה השלום. שאל: מה זה? נענה לו החוזר, שאינו רואה כלום. עוסקים הם בתורה והכל כמנהגו נוהג. לא נחה דעתו של ר' אביגדור. נטפל לגרשום ושאלו, אם נתעורר בו שוב אותו מיחוש של דפיקות הלב. יודע היה גרשום, שזקנו זקן הוא ושוב אין שום הפציות אצלו; חיוו כבר עברו בתורה פלגאית ושום דבר לא יחזירנו לשורש האמתי, וענה לו, שהכל, ברוך השם, כמו שצריך להיות, אין לו לא חולשה ולא פעימות הלב. אבל כשפנה ר' אביגדור, עמד גרשום והיה צועק לכני ה' הרחמן ית' בלב נשבר ובפלגי מים: רבון כל העולמים! מי יתן והיה לבי פועם! לב זה שנתת בי כלום דופק הוא? אלא נחבא הוא מפני שמך הגדול והנורא ומצטמצם בשעה שהיה צריך לשאוג מגודל האהבה אליך, אליך ה'!

והקדוש ברוך הוא משנה עתים ומחליף את הזמנים. ימים עוברים וימים באים, וגופן של הלכות הולך ומפנה מקום לנשמותיהן של הלכות. ואף גופו של גרשום הולך ומפנה מקום לנשמתו, ושוב אין עוד ביכלתו לסבול מעמס נשמתו. אבל הוא הולך מחיל אל חיל במשנתו על-פי דרכי ישרים, וכבר הספיק ללמוד חמשה חומשי תורה על-פי דרכי ישרים.

ושוב אינו לומד יותר. אין אמר ואין דברים. יושב הוא לו חדר בחדר כבוש בחביון נפשו. סוד אלוה עלי אהלו והוא יונק מן המחשבה הקדושה. ובין הפרקים רבו קם ועושה עיטוף ועיטור לדברים הקדושים. וימים על ימים ישבו אין אמר ואין דברים. סוד אלוה עלי אהלם ושכינה שרויה ביניהם. פעמים עושה גרשום אזנים בלב לשמוע נדנוד פעמי נעליה בשעה שהיא יוצאת ברקודין עם שמו ית' כביכול ונגון אור שמש מלוה הינגתם. אך זה למעלה ממנו, למעלה. שבעה רקיעים מבדילים בינו לבין קונו; שבעה רקיעים וגופו הגשמי. לבו נמס בקרבו.

מראי מראי צועק גרשום מנהמת לבו. בראת גן-עדן בעולמך ושמת

להט חרב מתהפכת בפתחו – יהי רצון שישרפו עצמותי בגיהנם ובלבד שיגיע גרגיר קטן אחד מהן אליך, אליך ה'!

אך אל מסתתר בשפריר הביון ושחקים פרושים שם ממעל ואיככה תעפיל הנפש אל אלהיה! אפס בת־קול מנהמת כיונה: אוי להם לבנים, שגלו מעל שלחן אביהם!

נפשו מתבוססת בדמעותיה והנשמה טובעת בהן. גלו, גלו מעל שלחן אבא! ואימתי תהא שעתם מגיעה לחזור אליו ית' אל מלך נאמן, כלום עדיין לא הגיעה השעה? אבי, ראה גם ראה, העולם השפל, אשר בראת מעין מסרק לגרד בו את חלאת נפשנו, מטומטם הוא כל־כך ומה לנו עוד בזה?

גם חבוב ספרי קדושים חמק עבר מעליו וכמעט שאינו קורא בהם. אבל ספר אחד יש, וספר זה באמת קודש קדשים הוא. שם תקיר אהבת בתולת ישראל אל אלוף נעוריה בחד ובגבורה. היום למדו רבו פסוקי שיר השירים כביום שנתן להם שיר השירים לישראל.

נשמתו צמחה, גדלה כאפרוח שבקע קליפתו. אעופה, ארחיק גדוד, שואג גרשום נכד ר' אביגדור הפרנס; אשירה שיר השירים! ערב שבת היום לה' – ובתולת ישראל תשורר שיר השירים לאישה, לא־הים.

דמדומי בין־הערבים צונחים על עיר ומתים. הקנה מסתלסל בגרונו כדרך הצפור הנותנת זמירות בלילה עם בוא הלילה. אעופה אל בית ה', אל זרע יעקב. שם אגיד לבית יעקב, מה צמאה, כמה הנפש לא־להים! כה יאמר גרשום נכד ר' אביגדור, כצפור יתן קול בהריחה ראשית נדנוד כנפיה. שתי עיניו צופות בחללו של עולם ורוממות אל בגרונו.

היום יפנה, הערב יבוא ומלכת הימים מתקרבת אל שבוש העיר. בנות ישראל מכבדות באורים פניה וישראל הולכים לקבל פניה בתפלה ושיר. על פתחי בתיהן ריבות כשרות עומדות, סרוקות־שער ומקושטות לכבוד שבת, ומתענגות בשיחה נאה עם מנוחה בת ר' זונדיל, בעמדה אל מול בית־המדרש לראות את גרשום בלכתו להתפלל. ר' אביגדור ור' משלם נכנסים לבית־המדרש, החון מתקרב ועולה על הבימה וישראל מכינים לבם ונפשים לקרות שיר השירים.

אך איפה הוא גרשום? איהו?

הנה זה בא, מדלג על המעלות, מקפץ על הבימה. הנה זה עומד לפני הקהל. עיניו תועות בחללו של עולם. אצבעותיו מתפשטות והולכות. הוא מכה בשלחן.

נתחללנו כולם וסברו, שיצא, חס ושלום, מדעתו.

והוא אינו משים לבו אליהם. אין אמר ואין דברים. דומם יטה און אל פעמי השכינה. הנה היא הולכת, הנה היא באה לקחת את נפשו אליה במתק הליכותיה. לכו שוקט על המנוחה.

אור הנערב מעטר את עיניו. רב חסד, האמנם אור הגנוז הוא אז
 רק אחרית זהרי חמה של ששת ימי המעשה?
 ובאותה שעה נפתח גרונו של גרשום והתהיל קורא שיר השירים
 בקול רם ובהתלהבות נוראה ואיומה, עד שנשתתק כל הקהל הקדוש, והיו
 נמשכים אחריו ומתלהבים מהמימותו עד שהגיע לפסוק „משכני אחרין,
 גרוצה“. וכיון שהגיע לפסוק „משכני אחרין, גרוצה“ עלתה נשמתו בטהרה.
 אך דומם עוד רחשו שפהותיו:
 „הביאני המלך חדריו“
 נפשו יצאה בדברו.

ככה מת גרשום; ככה מת נכד ר' אביגדור הפרנס, כי שדה ר'
 בניגדור עם ר' אוריאל ועם חסידים רב.

תם ולא נשלם